

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Reflektioner av lärare vid religiösa friskolor

Joakim Svendsen och John Holm

LAU350

Handledare: Kerstin von Brömssen

Rapportnummer:

Abstract

Examinationsnivå: Examensarbete inom lau350

Titel: Reflektioner av lärare vid religiösa friskolor

Författare: John Holm och Joakim Svendsen

Termin och år: HT 2006

Institution: Institutionen för pedagogik och utbildningsvetenskap

Handledare: Kerstin von Brömssen

Rapportnummer:

Nyckelord: Religionsundervisning vid religiösa friskolor, Utbildning av och synen på värdebegrepp inom religiösa friskolor, Religiösa friskolors roll i integrations arbetet i svenska samhället.

Syfte

Vi vill med denna uppsats undersöka hur lärare vid religiösa friskolor uppfattar sin egen roll, då framför allt under religionsundervisningen. Vi vill även närmare undersöka hur lärarna uppfattar och ser på friskolors roll i samhället. Vår undersökning ska försöka ta del av de intervjuade lärarnas syn på olika potentiella problem inom friskolan.

Huvudfrågor

- Hur ser lärarna på religiösa friskolor på sin undervisning i religion?
- Anser de att de kan ge en neutral bild av övriga religioner när skolan bekänner sig till en speciell religion?
- Hur tolkar lärarna de värden och budskap som påbjuds av styrdokument? Hur anser de att de arbetar med dessa faktorer i undervisningen?
- Vilken roll anser lärarna att de religiösa friskolorna fyller i samhället?

Vi har intervjuat lärare vid olika religiösa friskolor för att ta del av deras syn på de problem som kan föreligga vid undervisning i (främst) religion då den egna skolan är religiöst förankrad och hur de upplever möjligheterna att ha ett neutralt förhållningssätt. Vi har även försökt ta del av deras syn på den religiösa friskolans roll i ett bredare perspektiv. Därav har vi även ställt frågor rörande värdegrundsrelaterade problem och frågor som rör skolans arbete för integration.

Det resultat vi kommit fram till efter intervjuerna var att friskolorna generellt sett inte anser sig skilja sig markant från de allmänna skolorna och försöker att ha ett neutralt förhållningssätt vid undervisning och utbildning. Vi har även sett hur skolorna är medvetna om och arbetar aktivt med integrations frågor.

Vi anser (och hoppas) att arbetet ska innebära att man senare ska kunna ha en mer neutral och nyanserad bild av de religiösa friskolorna och att detta ska ett bättre samarbete och en öppnare dialog mellan dessa skolor och den kommunala skolan.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
2. Syfte och problemformulering	5
2.1 syfte	5
2.2 Problemformulering	5
3. Teoretisk anknytning.....	6
3.1 Friskolor vad är det?.....	6
3.2 Mångkulturalitet i ett postmodernt samhälle.....	7
3.3 Värdegrunden	10
3.4 Statens offentliga utredningar (SOU).....	11
4. Tidigare forskning	14
5. Material och Metod	18
5.1 Intervju	18
5.2 Valet av frågor.....	21
5.3 Frågeformulär till religionslärare vid en religiösfriskola	22
5.4 Genomförande	23
6. Resultat.....	24
7. Analys.....	27
7.1 Skolans religiösa roll	28
7.2 Undervisning i religion.....	30
7.3 Religiösa friskolors roll i samhället	32
8. Avslutande diskussion.....	34
9. Litteraturlista	37
10. Bilagor	39

1. Inledning

Olika influenser inom den svenska skolan har varit vanliga under de senaste årtiondena, både vad det gäller vad som ska läras ut och vilken pedagogik som är den mest lämpade. Skolan har utvecklats från att vara en plats ledd av en auktoritet som ska förmedla faktakunskaper till eleverna, till en plats som ska stimulera till en lust för livslångt lärande. Samtidigt har olika regeringar haft olika syn på hur skolan bäst ska vara organiserad. Detta tillsammans med en omvälvning inom det svenska samhället ligger till bakgrund för den företeelse som vi ska undersöka. Det svenska samhället har under de senaste årtiondena utvecklats från ett relativt homogent och samlat land till att vara ett land med mängder av olika kulturer. Sverige skulle kunna sägas ha trätt in i en ny, mångkulturell¹, era. Ett stort problem har varit hur alla dessa nya svenska ska kunna integreras och hur dessa individer tillsammans med de ”gamla svenskarna” ska kunna skapa en ny identitet präglad av den mångkulturella situationen som numera råder i landet. Skolan har där fått en likaväl viktig som problematisk roll. Den svenska skolan ska enligt skollag och styrdokument bl.a. bygga upp en demokratisk anda, fungera som en plats för integration. Undervisningen ska vara av samma standard oavsett vilken skola eleven går på och de kunskaper som lärs ut ska bygga på samma grund och värderingar. När dessa krav krockar med olika minoriteters önskemål, antingen etniska eller religiösa, skapas en situation som inte alltid är hållbar. Vissa av dessa minoriteter har därför uttryckt en vilja att starta egna skolor där de egna värderingarna och prioriteringarna kan ges plats. Svenska staten har med en del tvivel godkänt att (vissa) friskolor startats men detta har reglerats med olika krav på att utbildningen ska vara av samma standard som i den kommunala skolan och att värderingar som demokrati, tolerans och jämlikhet betonas och att ingen diskrimineras. Frågan är hur detta efterlevs, kan den rollen som friskolan ska ha verkligen fungera samtidigt som den uppfyller de speciella krav som är anledningen till att den skapats? Som blivande religionslärare är vi främst intresserade av hur religionsundervisningen fungerar. Detta är utan tvekan en intressant fråga speciellt då svenska skolan ”i överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande”. Hur tolkas uttalande som detta på en muslimsk friskola? Debatten i media har även den haft stort utrymme, ska vi överhuvudtaget

¹ I debatten kommer senare olika uttrycksformer att brukas, detta beror på att många olika synsätt och definitioner finns. Vissa, bl.a. Johannes Lunneblad argumenterar för att mångkulturell är ett begrepp som är förlegat och bör ersättas. Detta är en intressant debatt men ligger inte inom vårt undersökningsområde och det finns inte tid eller utrymme för att vidare diskuteras och definieras. Därför kommer vi att använda av uttrycket mångkultur då det är allmänt vedertaget.

tillåta friskolor? Om skolans roll ska vara integrerande mellan olika grupper och etniciteter, är då friskolor lämpligt, bör inte elever från olika religioner, (tidigare) nationaliteter och samhällsklasser blandas? Har olika friskolor kanske en roll som är positiv i dessa avseende med tanke på den trygghet som den (kan) erbjuda sina elever? Frågorna är många, men ämnet är definitivt av sådan karaktär att det är relevant att undersöka.

2. Syfte och problemformulering

2.1 syfte

Vi vill med denna uppsats undersöka hur lärare vid religiösa friskolor uppfattar sin egen roll, då framför allt under religionsundervisningen. Vi vill även närmare undersöka hur lärarna uppfattar och ser på friskolors roll i samhället. Hur uppfattar lärarna vid religiösa friskolor den problematik som finns i att undervisa om andra religioner (än den som skolan bekänner sig till) och vetenskapliga teorier. Vi utforskar även lärarnas metoder i att undervisa och förklara de värdegrundsbegrepp som skolan skall förmedla. Slutligen vill vi ta reda på hur lärarna ser på och arbetar med frågan om integration och segregation i samhället och skolans roll i detta.

2.2 Problemformulering

Hur ser lärarna på religiösa friskolor på sin undervisning i religion?

Anser de att de kan ge en neutral bild av övriga religioner när skolan bekänner sig till en speciell religion?

Hur tolkar lärarna de värden och budskap som påbjuds av styrdokument? Hur anser de att de arbetar med dessa faktorer i undervisningen?

Vilken roll anser lärarna att de religiösa friskolorna fyller i samhället?

3. Teoretisk anknytning

3.1 *Friskolor vad är det?*

Skolor som inte till den allmänna utbildnings väsendet (statlig eller kommunal) benämns ofta som privata skolor eller friskolor. Dessa skolor drivs av en enskild huvudman. De flesta skolor som fanns i Europa innan flertalet av Europas nationer startade ett statligt utbildningsväsen under industrialiseringen var av en privat, eller fristående, karaktär. Detta har inneburit att fokus har flyttats från privat utbildning till en av statlig inriktning. Vissa privata element finns emellertid kvar inom utbildningsväsendet. ”Huvudmotivet kan något förenklat sägas vara av tre slag: etniska och religiösa, socioekonomiska resp. pedagogiska.”² Friskolor är alltså vanligast i heterogena samhällen där det finns olika minoriteter vars roll och syn på samhället kan ha vissa olikheter. Där blir friskolan en möjlighet att bevara den egna särarten.

1992 infördes ett nytt system som berättigade friskolor kommunala bidrag. Detta gjorde att antalet friskolor ökade drastiskt, läsåret 1991/1992 fanns det ca 90 fristående grundskolor. Läsåret 2004/2005 fanns det 565 verksamma fristående grundskolor, detta är en kraftig ökning på bara 13 år. ”En friskola är en skola som drivs av annan huvudman – ägare – än de som anordnas av kommunen eller landsting.”³ En friskola är alltså inte knuten till staten på samma sätt som de allmänna skolorna. En friskola får inte vara selektiv utan måste vara öppen för alla. Detta gör att alla som vill har rätt att gå i en friskola som är godkänd av Skolverket. Hemkommunen är skyldig att enligt lag om skolpeng även betala en för en elev som väljer att gå i en friskola som ligger utanför den egna kommunen: De skolor som är bidragsberättigade får inte ta ut någon form av avgift, varken för undervisning eller för anmälning eller ansökan. I fristående grundskolor där antalet sökande är högre än antalet platser får man tillämpa kösystem, närhetsprincip och syskonförtur för att tillsätta de platser som finns att tillgå. Endast i de fall där skolan ställer krav på speciella färdigheter som musik eller dans, får man ha speciella prov som man tar hänsyn till för att antaga en elev. Detta gör alltså att man inte kan kräva speciella religiösa kunskaper vid en religiöst inriktad friskola. Friskolorna har tillåtelse

² NE

³ http://www.friskola.se/vad/vad_ar.aspb 2006-12-19 11.26

att neka en elev tillträde till skolan om behovet av särskilt stöd innebär att resurserna skulle bli alltför kostbara och om dessa möjligheter finns mer lämpligt tillhandahållna vid en kommunal skola.

3.2 Mångkulturalitet i ett postmodernt samhälle

I vårt gamla homogena samhälle som fanns i Sverige under mitten på 1900-talet började en våg av arbetskraftinvandring. Denna typ av invandrare integrerades in i det svenska samhället genom att vara en del av arbetsmarknaden. Även om de som kom levde i speciella områden med hög invandratäthet så integrerades (till viss del) de ändå in i samhället genom sitt arbete.

Senare började en annan typ av invandring, istället för att komma som behövd arbetskraft så sökte man sig till Sverige som en fristad från krig och förföljelse. Denna typ av invandring blev svårare att integrera, främst för att de inte hade någon naturlig roll i samhället. Arbetsmarknaden fungerade för arbetskraftsinvandringen som ett naturligt sätt att möta det nya samhället. För denna nya grupp av invandrare fanns inget, på samma sätt, naturlig mötesituation. Detta, speciellt i tillfällen av lågkonjunktur och en hårdare arbetsmarknad innebar att ett växande problem av segregation och utanförskap skapades. När krig tvingade hela familjer på flykt innebar det att fler nya svenskar i den ålder då man är en del av skolsystemet fanns i landet. Platsen för integration kom därmed att alltmer förskjutas från arbetsplatsen till skolan. Skolan fick en roll där man förutom förmedlande av kunskap även skulle hjälpa sina elever att samsas och förberedas för det framväxande heterogena samhället. I detta samhälle definierades de med invandrarbakgrund som de av ”de andra” i samhället.

Flera andra länder än Sverige i Europa har haft en liknande utveckling. Ett av dessa är England som trots allt haft ett mer heterogent samhälle ändå känt av den problematik som lätt skapas. Englands roll som tidigare kolonialmakt har inneburit mer omfattande och tidigare kontakt med andra kulturer men, som sagt, även här blir problemet påtagligt. Under den tid som Europa blivit ett allt mer sekulärt samhälle har många andra världsdelar och kulturer behållit en stark religiositet. Detta märks tydligt när familjer från andra kulturer möter det europeiska västerländskt sekulära samhället skapas ofta en reaktion där man försöker hålla samman familjen för att skapa en känsla av trygghet i ett samhälle som kanske känns nytt och osäkert. Detta band blir ofta religion. Ofta leder det till en religiositet som är ”större” än den

man tidigare haft. Detta leder i sin tur till att man är mer benägen att välja en friskola för sina barn då det är viktigt att skolans värderingar korrelerar med de som finns inom familjen. Audrey Osler och Zahida Hussain tar upp detta boken *Muslim Britain; communities under pressure*. Författarna studerar hur muslimska mödrar väljer skola åt sina barn, främst sina döttrar. "A number of the mothers with daughters attending the islamic school stressed the importance of partnership between school and home, particularly in the area of values education."⁴ Här ser man alltså hur viktigt det är med att en familjs värdegrund stämmer överens med den som finns inom skolan. De mödrar som valde att placera sina döttrar i en vanlig skola motiverade detta med att skolan inte skulle skada dem och att de muslimska värderingar som de fick genom familj och trossamfund ändå var tillräckligt starka. De ansåg även att detta skulle underlätta en integrering i samhället. Valet av skola blir alltså, till viss del en fråga om tilltro till det "nya" samhället. Eventuella saker som de lärde sig i skolan som ansågs som tvivelaktiga kunde senare "läras om" i hemmet. En annan aspekt som mödrarna tog hänsyn till i valet av skola var vilka värderingar som skolan betonade och lärde ut. Vissa av mödrarna ansåg att friskolorna hade bra värderingar och att den religiösa biten var positiv men att detta inte vägrade upp att skolorna var nya och inte hade någon etablerad pedagogik⁵. Andra mödrar betonar hur främlingsfientlighet och rasism kan innebära att man gärna väljer att placera sina barn i en friskola. Detta val förstärks av tydligare samhörighet på en t.ex. islamsk skola. "Failure of mainstream schools to challenge racism effectively is a key reason for the growth in demand amongst black communities for alternative educational provision"⁶.

Ett annat talande exempel på hur religion är en kontroversiell företeelse och kanske en del av förklaring till varför olika religiösa friskolor är så omdiskuterade tas upp i samma bok. I ett samhälle där invandring och "invandrare" blivit mer eller mindre en naturlig del av samhället har fokus skiftats till religionen. Det är i växande grad inte hudfärg utan religion som gör dig till "den andre". Brittiska nationalistpartier smutskastar islam och koranen och kan även tänka sig att samarbeta med andra religiösa grupper som till stor del har annan etnisk härkomst t.ex. shiker och hinduer. "So, while racism on the basis of markers of race obviously

⁴ Osler, Audrey och Hussain, Zahida, "Educating muslim girls: Do mother have faith in the State Sector?". *Muslim Britain, Communities under pressure*. Abbas Tahir (red.) Zed books Ltd, London 2005, s 133

⁵ Osler, Audrey och Hussain, Zahida, London 2005, s 136

⁶ Osler, Audrey och Hussain, Zahida, London 2005, s 138

continues, shift is apparent in which some of the more traditional and obvious markers have been displaced by newer and more prevalent ones of a cultural, socio- and religious nature.”⁷

Även svenska författare har varit intresserade av att behandla begreppet mångkulturalitet, en av dessa är Johannes Lunneblad. Lunneblad gör en etnografisk studie av en förskola. Han tar upp och granskar begreppet mångkulturalitet i Sverige. Han reflekterar över hur det svenska samhället förändrats, är det verkligen tal om en förändring från ett homogent till ett heterogent samhälle? Lunneblad ifrågasätter synen på Sverige som tidigare homogent, har det inte varit tal om ett mångkulturellt samhälle redan tidigare. I dag är man mer benägen till att se de religiösa, etniska och kulturella skillnaderna men bortser från tidigare skillnader i utbildning, språk, tillgången till arbete och/ eller egendom.⁸ Frågan om vad som är en kultur är så komplex att man ibland bör ställa sig frågan vad är egentligen en kultur, vad är det som avgör vilka som tillhör ”samma” kultur och vem ska kunna vara normerande? Begreppet mångkultur är enligt Lunneblad ett laddat begrepp med flera konnotationer. Begreppet kan därför vara aningen förlegat och laddat med så mycket värderingar att man numera hellre talar om mångfald. ”Argumenten i integrationspolitiken är att eftersom mångfald inte automatiskt associeras med en bestämd sorts mångfald undviks en ensidig fokusering på etnicitet och etnisk tillhörighet.”⁹ Lunneblad riktar även kritik mot att dela in folk efter begreppet etnicitet, begreppet beskrivs som skapat i ett postkolonialt, eurocentriskt perspektiv. Att tala om ett samhälle präglad av mångfald och på samma gång dela in befolkningen i olika etniska grupper är motsägelsefullt. Etnicitet som begrepp har implicit egenskapen att det delar in människor i grupper och upprätthåller skillnader grupperna emellan. ”Etnicitet med utgångspunkt i kulturer där skillnader och gemenskaper upprättas, har en tendens att gå från att se dessa skillnader som kulturella uttryck för en grupp av människor, till att beskriva de kulturella uttrycken som egenskaper hos människorna i gruppen.”¹⁰ På samma sätt som rasism riskerar därmed begrepp som etnicitet att döma en människa utifrån var hon kommer ifrån istället för att ge personen en rättvis bedömning grundad på dennes egenskaper.

⁷ Allen, Chris, ”From race to religion: The New Face of Discrimination”, *Muslim Britain, Communities under pressure*, Abbas Tahir (red.) Zed books Ltd, London 2005, s 49

⁸ Lunneblad, Johannes, *Förskolan och mångfalden: En etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område* Intellecta DocuSys AB Västra Frölunda 2006, s 9

⁹ Lunneblad, Västra Frölunda 2006, s 11

¹⁰ Lunneblad, Västra Frölunda 2006, s 16

3.3 Värdegrunden

Ett av de begrepp som frekvent dyker upp i debatten kring skolans roller är skolan som en instans där eleverna inte bara skall lära sig ämneskunskap utan också utbildas till ansvarskännande samhällsmedborgare. Inom denna diskurs stöter man ofta på uttrycket värdegrund, detta är ett uttryck som är av en komplex natur och ofta tolkas i det sammanhang man använder det. Frågan om hur värdegrunden skall ses diskuteras av Kennert Orlenius i *Värdegrunde-, finns den?*¹¹. Kennert menar att värdegrunden skall ”utgöra fundament för all verksamhet i förskola och skola”¹². Värdegrunden har en avgörande roll för all verksamhet som bedrivs i skolan, speciellt om man ser till den fostrande uppgiften som åligger skolan verksamhet vid sidan om ämnesundervisningen. Frågan om värdegrundens roll i svenska skolan och dess ökade aktualisering kan ses som ett tecken på hur Sverige blivit allt mer integrerat med övriga Europa.

”I England, men också i andra länder, har frågan om demokrati och medborgarskap (citizenship) blivit alltmer aktuell. När frågan om värdegrunden aktualiseras i Sverige, kan detta fenomen i hög grad relateras till strömningar i övriga Europa men också i många andra länder.”¹³

En annan anledning till att värdegrunden allt mer diskuteras och dess betydelse lyfts fram i större utsträckning kan också ha att göra med den ökade pluralism och mångfald som finns i Sverige. Allt mer människor med olika bakgrund skall samsas i vårt samhälle, detta ställer högre krav på skolan för att alla i samhället skall känna att de har gemensamma värden att samsas kring. Värdegrundens betydelse ses även i läroplanerna för skola och förskola. Värdegrunden skall ligga som en grundpelare inom skolans verksamhet och skall genomsyra alla aspekter i utbildningen. I Sverige har tidigare den kristna grunden legat som ett sammanhållande kitt. Vårt sen- moderna samhälle präglas dock av en stor sekularisering där kyrka och stat gått skilda vägar. De kristna värderingarna ses inte längre som allmängiltiga och därför måste vi nu finna en adekvat ersättning till dessa värden som kan ses som gemensamma värden för alla människor. Här hamnar man i ett perspektiv där man kan ställa sig frågan om det är lämpligt och befogat att svenska skolan ska präglas av västerländsk humansim och arvet från kristna värderingar. Att tala om en västerländsk humanism är något som onekligen kan

¹¹ Orlenius, Kennert, *Värdegrunden finns den?*, Runa förlag, Stockholm 2001

¹² Orlenius, Stockholm 2001, s 13

¹³ Orlenius, Stockholm, 2001, s14

sända signaler som inte är lämpliga i ett allt mer heterogent samhälle där ”svenskens” bakgrund som tidigare tveklöst var anknuten till tidigare nämnda begrepp numera är betydligt lättare att ifrågasätta. Är det då inte lämpligt att istället tala om en övergripande humansim där man har möjlighet att integrera medlemmar från alla olika kulturella kontexter. Inte en västerländsk humansim utan en övergripande humansim, en värdegrund.

Inom samhället och därmed även inom skolan finns vissa etiska idealbegrepp som vi inom det svenska samhället ser som självklara och som vi anser bör försvaras. Dessa begrepp kan (eller åtminstone bör) ses som synonyma med värdegrunden. ”Dessa värderingar kan betraktas som *ideal*, något eftersträvansvärt. De utgör en formulerad vision om vad som är rätt och rättvist, och indirekt också vad som kännetecknar den goda skolan.”¹⁴ Vad som ses som etiskt riktiga begrepp diskuteras naturligtvis, finns det verkligen några värden som alla kan ställa sig bakom eller grundar sig de värderingarna på ett arv från den tiden då Sverige var ett homogent kristet land.

3.4 Statens offentliga utredningar (SOU)

Debatten inom olika fält i samhället är nog så intressant och påverkar synen på skolväsendet samtidigt som den lägger fram många olika argument, både positiva/ negativa vad det gäller debatten kring friskolor. Det är dock viktigt att ta hänsyn till att detta är enskilda individer eller grupperns argument. Den direkt beslutsfattande instansen är riksdag och regering och deras beslut grundläggs genom olika utredningar. Av denna anledning är det av stor vikt att ta hänsyn till vad dessa olika utredningar har kommit fram till.

Genom åren har debatten om friskolor och religiösa friskolor ständigt varit en aktuell fråga. Frågan om utbildningen som sker inom kommunal skola och friskola kan ses som likvärdig utreddes i SOU:1995:109. Här lämnar friskolekommittén sitt slutgiltiga utlåtande om hur det svenska friskoleväsendet skall utformas. Man granskar hur de nya reglerna gör att situationen för friskolorna underlättas. 1988 fanns lagar och regler som tvingade friskolorna, att speciellt gynna den allmänna skolan, för att tillåtas. Efter förändringen i stadgarna 1991, 1992 så räckte det att friskolan innehöll något speciellt element för att berättiga dess existens. Ändringen förenklade grundandet av en friskola betydligt. Vissa aspekter i friskolornas undervisning präglas dock fortfarande av svårigheter på flera områden. Ett sådant område är till exempel problemet med anställningen av lärare som saknar pedagogiskutbildning. Frekvensen av

¹⁴ Orlenius, Stockholm 2001, s 30

behöriga lärare är betydligt mindre i friskolorna än i allmänna skolor enligt SOU 1995: 109. ”Läsåret 94/95 hade 60% av lärarna vid de fristående skolorna pedagogisk utbildning. För grundskolan var motsvarande andel 94%.”¹⁵ Detta är emellertid ett mindre problem hos friskolor med allmän inriktning än hos de skolor med speciell pedagogik. Ett annat problem som finns bland friskolorna och ofta lyfts fram är risken för segregation bland de elever som går i friskolor. Erfarenheter från skottland visar att föräldrar med högre inkomst ofta väljer att placera sina barn i skolor med högre genomsnittlig prestation. Friskolor riskera att skapa en kunskapsklyfta mellan olika sociala klasser, där de högre klasserna genom ett mer medvetet och aktivt val för sina barn placerar dem i en ”bättre skola”.¹⁶ FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna uttalar dock ”...att en var har rätt till undervisning och att rätten att välja den undervisning som skall ges åt barnen i främsta rummet tillkommer barnens föräldrar”¹⁷.

En annan aspekt som tas upp i utredningen är frågan om skolans intentioner och bakomliggande organisation. Utredningen ser det som en självklarhet att friskolor som skall startas måste vila på en demokratisk grund som ligger i linje med den inom den allmänna skolan. Det skall inte vara tillåtet att starta en friskola om det bakom huvudmannen finns en organisation som ger skäl att anta att verksamheten inte kommer att bedrivas i demokratisk anda. Detta för att förhindra att extremistiska rörelser ges möjligheten att starta en friskola även om ansökan är korrekt utformad. I begreppet ”demokratisk anda” ligger även ett krav på att skolan skall vara öppen för alla, det är till exempel inte tillåtet att neka någon tillträde även fall denna person inte delar skolan speciella inriktning.¹⁸

Utredningen menar också att en religiös friskola inte får ägna sig åt en undervisning som kan ses som indoktrinerande undervisning. Att fostra ungdomar inom en viss trosbekännelse är inte skolans roll, detta ligger på det religiösa planet och bör därför ske utanför skolan och istället inom det speciella religiösa samfundet.¹⁹

Utredningen kommer också fram till slutsatsen att friskolor inte längre behöver skilja sig från den allmänna skolan. Friskolorna har rätt att bedriva undervisning i egna ämnen. Friskolorna

¹⁵ SOU 1995:109 s 21

¹⁶ SOU 1995:109 s 26

¹⁷ SOU 1995:109 s36

¹⁸ SOU 1995:109 s 42

¹⁹ SOU 1995:109 s 46

skall förmedla en kunskap som skall ligga i nivå med den som bibringas inom den allmänna skolan, dock behöver timplanen för undervisningen vara upplagd på samma sätt. Fri skolorna måste ha rätt att få vara annorlunda gentemot de kommunala verksamheterna bara de följer de lagar och bestämmelser som finns.

Även under senare år har staten valt att belysa den problematik som skapande av friskolor utgör. Man har i SOU 2004:33 tagit upp förutsättningarna för makt och inflytande för utbildningsväsendet i Sverige. Området som tas upp är intressant för att det belyser hur skolväsendet i förlängningen påverkar olika gruppers möjlighet till (makt)inflytande i samhället. Därmed blir det även intressant med tanke på friskolor då man tar upp den möjligheten som föräldrar har att påverka sina barns utbildning. Man hamnar i en paradoxal situation då föräldrars visioner om vad som är att föredra med tanke på sina barns utbildning inte alltid överensstämmer med det samhälleliga kollektiva norm. Alltså varje förälder vill (troligtvis) ge sina barn den bästa tänkbara utbildning men samhället som ett kollektiv vill inte skapa en klyfta mellan olika sociala gruppers kunskapsnivå, samtidigt är det även av ett samhälleligt intresse att fostra ansvarskännande och demokratiska medborgare.

Det egna barnens fostran och utbildning hör till människors viktigaste privata intressen, och kan närmast ses som en symbol för personlig integritet.

Men föräldrainflytandet kan hamna i konflikt med medborgarkollektivets intresse att bestämma över undervisningens utformning. Grundskolan är en angelägenhet, inte enbart för de enskilda skoleleverna och deras föräldrar, utan även för samhällsmedborgarna i allmänhet.²⁰

Utredningen tar även upp hur detta på ett speciellt sätt kan påverka de fristående skolformerna. Detta är ju givetvis aktuellt då föräldrars aktiva val av skolform även har möjlighet att påverka undervisningens innehåll om man väljer en speciellt inriktad friskola. Skolverket å sin sida har en skyldighet att se till att dessa elever inte går miste om obligatoriskt ”kunskapsstoff” som ingår i en kommunal skola. Argumentet att staten även ska se till att eleverna får en allsidig social miljö i skolan då denna tjänar till att ”utbilda” dem att fungera i samhället kvarstår dock.

²⁰ SOU 2004.33 s 9

De olika utredningarna belyser alltså problematiken som finns i att föräldrar som placerar sina barn i någon fristående skolform ibland inte reflekterar över hur de kanske går miste om viktig träning för att senare kunna hantera det heterogena samhälle som de senare kommer att möta. Konfessionella friskolors elever riskerar alltså att gå miste om det mångkulturella möte som elever i en allmän skola tar del av och lär sig ”hantera”.

4. Tidigare forskning

Mycket har tidigare skrivits om både utvecklingen inom skolvärlden och ännu mera inom hur Sverige har förändrats från ett (relativt) homogent samhälle till ett mångkulturellt. Undersökningar som rör friskolor är däremot inte lika vanliga.

I Elisabeth Gerles bok, *mångkulturalism- för vem?*, tar hon upp många av de problem som uppkommit i ett Sverige som blivit ett allt mer heterogent och mångkulturellt. Gerle resonerar i sin bok om debatten kring muslimska och kristna friskolor i ett samhälle i förändring. Frågor som om den svenska politiken för invandring skapat ett ”etnokulturellt segregerat” samhälle²¹, behandlas. Vad det gäller den direkta debatten om friskolor lyfts en hel del intressanta begrepp och faktum fram. Gerle menar att i debatten kring friskolor finns ”principiella etiska resonemang av betydelse för hela samhället och för integrationsdebatten”²². Gerle tar även upp hur den svenska friskolan faktiskt är en begränsad verksamhet där endast ca 3 % av det totala antalet elever inom skolan befanns sig (1998) inom den privata skolan. Det är dock viktigt att betona att mängden friskolor faktiskt har ökat snabbt och att detta rör sig om en relativt kort period efter att friskolorna fick ändrade villkor 1992. En fråga som ofta fått stort utrymme i debatten allt sedan friskolornas villkor ändrades, är om dessa kommer att öka segregationen inom samhället. Gerle lyfter argument för att detta inte behöver vara fallet. Gerle ställer frågan om ”kan motståndet mot de muslimska friskolorna bottna i att många svenskar betraktar just muslimer som ”de andra” och att dessa ”andra” nu blivit så många i Sverige att de djupare och mer påtagligt utmanar den svenska homogeniteten”²³. Ett av argumenten för att friskolan skulle kunna underlätta integration i samhället är att där den svenska skolan misslyckas med att integrera ”nya” svenskar kan den trygghet som dessa

²¹ Gerle, Elisabeth, *Mångkulturalism för vem? Debatten om muslimska och kristna friskolor blottlägger värdekonflikter i det svenska samhället*, Nya Doxa, Nora 1999, s 14

²² Gerle, Nora 1999, s 36

²³ Gerle, Nora 1999, s 40

elever får i en friskola innebära att de lättare kan komma ut i samhället med en positivare attityd och med bättre betyg vilket kommer att ge bättre effekt än att misslyckas i en kommunal skola. Det är intressant att det inom debatten för friskolor finns både positiva och negativa argument rörande friskolors roll i integrationsfrågan. I boken finns ett uttalande från ett kommunalråd (dåvarande) i Malmö Birgitta Nilsson som menar att svenska skolan alltid ur ett historiskt perspektiv alltid varit segregerad och att det inte finns något etablerat recept för integration. Även hon lyfter fram värden som trygghet och identitet och att detta positivt skulle kunna främja integration²⁴. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att friskolor inte nödvändigtvis behöver vara religiösa utan även kan vara de som driver en alternativ pedagogik. Gerle tycker sig urskilja hur vissa av argumenten mot friskolorna verkar bottna i ekonomiska aspekter och hur skolor med alternativ pedagogik kan skapa en situation där dessa kan ge friskolornas elever bättre möjligheter än de elever som går i kommunala skolor. Friskolorna riskerar alltså att bli en klassrelaterad fråga.

Boken lyfter också fram de rättigheter som föräldrar och barn har, både vad det gäller FN-konventioner och vad som står i läroplanerna Lpo 94 och Lpf 94. ”I detta sammanhang kan en motsättning uppstå mellan föräldrars vilja att fostra till en viss livssyn och barns rätt till ”tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet” (FN:s konvention om barns rättigheter Artikel 14).”²⁵ Ett påtagligt problem som finns inom den muslimska friskolans religionsundervisning är hur man tenderar att se bokens²⁶ religioner som ”mer riktiga” medan hinduism och buddhism beskrivs som icke riktiga religioner²⁷. Ett argument som även tas upp är hur friskolan anser sig ha rätten till religion genom det beslut om religionsfrihet som finns i Sverige. Gerle tar även upp frågan om värdedebatten i samhället och att det har skett en förändring från homogenitet till pluralism som har gett upphov till värdekonflikter²⁸. Den svenska skolan som är ursprungligen byggd på västerländska och homogena värderingar och betonar individens frihet kan utan tvekan ses som tveksamma ur ett muslimskt perspektiv. Individualismen kan uppfattas som ett hot mot kollektivet.

²⁴ Gerle Nora 1999, s 42

²⁵ Gerle, Nora 1999, s 50

²⁶ Bokens religioner är ett uttryck som Gerle använder vi använder istället uttrycket Abrahmitiska religioner då detta uttrycket tydligare avser Judendom, Kristendom och Islam. Abrahmitiska religioner är de religioner som alla ser Abraham som stamfader. Till dessa räknas Judendom, Islam och Kristendomen. Dessa religioner brukar även ibland benämnas som ”Bokens religioner” då de alla har en kanoniserad text som grund. Här kan definitionen göra gällande att fler av världsreligionerna kommer in så som t ex. Hinduismen och Buddhismen. Därav använder vi definitionen ”Abrahmitiska religioner”.

²⁷ Gerle, Nora 1999, s 52

²⁸ Gerle, Nora 1999, s 117

Hans Ingvar Roth har skrivit den *mångkulturella parken- om värdegemenskap i skola och samhälle*. I boken tar han upp hur skolan fyller en viktig roll vad det gäller både attitydpåverkan och kunskapsförmedling men även tankar om hur skolan/ samhället ska göra för integrera olika grupper. Han behandlar också debatten om friskolan och vilken roll friskolan kan ha i detta sammanhang.

Roth skriver den mångkulturella parken som en metafor för ett samhälle. I parken finns många olika element från samhället som Roth vill visa påverkar varandra och tvingas samarbeta för att kunna vistas i parken. Han visar på hur alla de olika människorna och deras egenskaper bidrar till att skapa ett brett spektra av influenser och bidrar till den mångkulturalitet som finns i parken. Roth tar upp och beskriver de problem som kan uppkomma när flera delar av samhället skall samsas om en begränsad plats där deras olika inställningar till hur denna plats skall utnyttjas och korrelera med varandra. En kärnfråga blir här då först och främst vilka värden och värderingar som skall vara rådande. ”Vad skall med andra ord utgöra en värde- och kunskapsgemenskap i ett mångkulturellt samhälle?”²⁹ Givetvis finns inga enkla svar på en så komplex fråga men Roth vill i sin bok visa på olika exempel och metoder som kan hjälpa parkens besökare att samsas. Ett exempel som Roth ger är hans syn på skolan som en grund för en ”medborgarskapsutbildning”, skolan måste alltså ta ansvar, inte bra för att utbilda eleverna i ämnes kunskap utan även utbilda dem i den kunskap som krävs för att kunna interagera och samverka med andra i ett mångkulturellt samhälle. En ökad mångkulturalitet tillsammans med en globaliseringsprocess gör att utbildningen numera i ökad grad måste förbereda eleverna i skolan för det möten med andra kulturer som blir allt vanligare i det moderna samhället. ”Det globala perspektivet har inneburit att undervisningen på ett annat sätt än tidigare måste ta hänsyn till den ökade internationalisering, dvs undervisningen skall sträcka sig utåt mot om världen och förbereda eleverna för kontakter över kultur- och nationsgränserna.”³⁰

Roth ger en kort bakgrund om friskoledebatten som varit ända från det att friskolor 1991 beslutades få resurser fördelade av kommunerna till sig. Några av de aspekter som nämns i friskoledebatten är bl.a. den individuella friheten och en ökad konstruktiv konkurrens mellan friskolor och kommunala skolor. Fokus i debatten kom till en början att handla just om den

²⁹Roth, Hans Ingvar, *Den mångkulturella parken - om värdegemenskap i skola och samhälle*, Spånga tryckeri AB 1998 (Skolverket), s 19

³⁰ Roth, Spånga 1998, s 21

positiva konkurrensen som uppstår då utbildnings utbudet ökar. Frågan om mångkulturalitet och de etniska aspekterna hamnade till en början i en undanskymd position. När man senare kom in på den skoletiska debatten blev den kristna etiken plats i skolan en het potatis. Här belyste man det problem som kan uppstå i ett mångkulturellt samhälle där elever med olika bakgrund forceras in i ett skolsystem med andra värdegrundsbegrepp som de dominerande.

I skenet av denna nya debatt lyfts ofta frågan om en gemensam värdegemenskap fram. ”Den problemställning som då lyfts fram är hur folk med skilda religiösa och etniska kulturer skall kunna komma överens om vissa övergripande etiska normer.”³¹ Här belyser också Roth frågan om vilka värden som skall bejakas. Skall man se de värden som är förankrade hos majoriteten som de som skall diktera ramarna eller skall man eftersträva större acceptans för de grupper som på senare tid blivit en allt större del i samhället. I vårt samhälle har värdegemenskapen formulerats inom vissa styrande ramar som varit svåra att flytta. Dock kan vi i det samhälle vi idag ser märka en förändring av dessa ramar som förhoppningsvis bättre kan spegla det nya mer heterogena samhället. Det vi ser i dagens samhälle är mer och mer en tendens till att värdebegreppet anpassas till olika specifika miljöer.

En intressant fråga som uppkommer i denna debatten är vad utbildningen egentligen skall svara för. Här ses skolan som en ”central arena för att överbrygga värderingskonflikter och sociala skillnader i det mångkulturella samhället”³². Detta är svårt då det omkring skolans verksamhet finns motstridiga uppfattningar mellan elever, föräldrar och ”samhälle”. Den svenska skolan skall samtidigt som den är socialt integrerande även bedöma elever och betygsätta dem i ett individuellt perspektiv. Resultatet blir en paradoxal situation där lösningen inte alltid kan förena allas intresse.

³¹ Roth, Spånga 1998, s 32

³² Roth, Spånga 1998, s 55

5. Material och Metod

I denna uppsats vill vi undersöka hur lärare vid religiösa friskolor ser på sin undervisningsmen även på sin roll i stort som förmedlare av värdegrundsfrågor och att hjälp till att utbilda ansvars kännande medborgare. Vi har som metod för detta valt att skriva denna uppsats där vi började med att finna lämplig litteratur som kunde guida oss till det mål som var att skriva uppsatsen. Litteraturen är av varierande art då den skall täcka alla de aspekter som uppsatsen behandlar, det finns specifik litteratur för bakgrund och tidigare forskning men även litteratur som underbygger de undersöknings metoder vi val att gagna oss av. Denna litteratur är den som tagits upp och behandlats i tidigare stycke 4 ”Tidigare forskning” och stycke 3 ”Teoretisk anknytning” För att på ett djupare plan kunna undersöka lärarnas egen syn har vi valt att använda oss av intervju undersökningar.

5.1 Intervju

Inför en intervju finns det flera problem som måste tas i beaktning. En intervju kan vara ett värdefullt hjälpmedel för en vetenskaplig undersökning, men bara om den utförs på ett korrekt sätt. Att utforma frågor som är relevanta till vad det är man vill undersöka samt att dessa skall vara korrekt utformade gör att man bör lägga stor vikt vid vilka frågor man ställer. Steinar Kvale tar upp några av de frågor man bör ställa sig innan man börjar med ett intervjuprojekt,

”Hur påbörjar jag ett intervjuprojekt? Hur många intervjupersoner behöver jag? Kan intervjuerna skada dem? Hur kan jag undvika att påverka dem med ledande frågor? Kan jag vara säker på att jag verkligen får veta vad de intervjuade menar? Är det nödvändigt att skriva ut intervjuerna? Hur analyserar jag intervjuerna? Kommer tolkningarna att bli subjektiva? Hur rapporterar jag mina intervjuer?”³³

Dessa och flera andra problem har vi noga beaktat när vi utformat våra frågeställningar och de frågor som finns med i intervjun. På samma gång som vi är medvetna om alla de problem som man måste förhålla sig till vid en intervjusituation så finns det även en ytterligare dimension att ha i betänkande för vår del. Samtidigt som vi är måna om att skapa en intervjuundersökning som är av en gedigen vetenskaplig karaktär föreligger en viss tidspress, en viss avvägning mellan vetenskaplighet och ren effektivitet har därför varit ofrånkomlig.

³³Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund 1997, s19

Med detta sagt är dock frågorna utformade så att de ska hålla en god vetenskaplig grund. Vi har valt att utforma frågorna på ett sådant sätt att de ska ge utrymme för diskussion och reflekterande från den intervjuade så att svaren blir spontana och att det finns utrymme att ge en bred och djupgående bild av hur de ser på sin skola och dennas verksamhet.

Att utforma en intervju innebär även en annorlunda problematik med hänsyn till det man tror att man ska få höra tillsammans med det som man vill undersöka. Detta problem är emellertid välkänt och för att använda den fenomenologiska reduktionen har vi alltså utformat frågor med tanke på att man utifrån sin begreppshorisont inte kan vara helt "nollställd" i en intervju situation. "Fenomenologisk reduktion innebär inte en absolut frånvaro av förutfattade meningar utan snarare att man kritiskt analyserar sina förutfattade meningar".³⁴ Bakgrunden till vår forskande intervju bygger på en grund av tidigare forskning och undersökningar som den fristående skolformen har givit upphov till. Det är onekligen av stor vikt att skapa en gedigen grund till en undersökning då det är genom den förförståelse man besitter som intervjuerna ska kunna tolkas. Kvale betonar hur viktigt det är att man för den egna undersökningens relevans och samtidigt för att både underlätta för läsaren och för sig själv tydligt redovisar tidigare kunskap och forskning kring ämnet. Detta är även viktigt då det gäller att klargöra den förförståelse och den begreppshorisont som man besitter vid forskningens inledning. Mycket av det som senare ska bli en intervju undersökning skapas alltså redan innan intervjun äger rum. "Däri ingår att utveckla en teoretisk förståelse av de fenomen som ska undersökas och att etablera den grund som den nya kunskapen ska fogas till och införlivas med."³⁵

Den studie som vi ska genomföra görs framförallt med hjälp av intervjuer och samtal med lärare ute på skolor för att sedan sammanställas och analyseras. Intervjuer inom detta område har inte samma behov av att vara rigoröst strukturerade. Intervjuerna kan ses som en hjälpmetod som när den sätts i det undersökta sammanhanget ska vara en av "pusselbitarna" som skapar en helhetsbild. När frågorna utformats har vi tagit del av dessa synpunkter och därav håller frågorna denna "bredare" karaktär. Det är även därför som bakgrund och tidigare forskning tar upp en stor del av arbetet, förståelse skapas till stor del genom att förstå bakgrunden. En annan viktig del har givetvis varit att hela tiden känna att vi kunnat motivera

³⁴ Kvale, Lund 1997, s 55

³⁵ Kvale, Lund 1997, s 92

frågornas relevans vilket betonas av Staffan Stukát³⁶. Detta som kan synas som en självklarhet är emellertid viktigt och fodrar inte så lite självkritik men även svårt under en pågående intervju.

Kvale tar upp vikten av att skaffa sig ett lämpligt antal personer för sin intervju. Hur många behöver man egentligen för att kunna skapa en hållbar undersökning. Då det rör sig om en kvalitativ undersökning är behovet av personer inte lika stort men vi har även blivit tvungna att göra en avvägning enligt det som Kvale tar upp i stycket tillgängliga resurser. Den tid som vi har till vårt förfogande är klart begränsad samt även den tillgång till relevanta intervjuobjekt som finns inom den geografiska närheten. Det har även varit aktuellt att begränsa antalet intervjuer och istället kunna ägna mer tid åt förberedelser och analys. Vi har alltså försökt att betona kvalitet över kvantitet Kvale betonar även vikten av kunskap om det ämne som man undersöker och därför som vi tidigare tagit upp har mycket tid ägnats åt att förberedelser genom att skaffa och gå igenom den litteratur och forskning som varit relevant för vår undersökning.³⁷

Valet av intervjupersoner påverkades i liten mån av oss själva då antalet skolor som fanns att tillgå var begränsat och det ofta var skolans rektor som hänvisade oss till ett lämpligt "intervjuobjekt". Väl på plats använde vi frågor som till en början var tämligen allmänna. Detta, dels för att få en övergripande bild av den besökta skolan, men främst för att få en avslappnad intervju och på ett enkelt sätt få igång samtalet. Senare blev frågorna mer specificerade och djupgående gentemot det undersökta området. Valet av en kvalitativ undersökning har som de flesta andra tillvägagångssätt både för och nackdelar. Den största nackdelen är, antagligen, svårigheten med att reproducera undersökningen. Det finns dock flera uppenbara fördelar, framförallt genom att använda en intervjuundersökning kan vi få fram flera aspekter av den intervjuades situation. Det finns även möjligheter att på ett djupare sätt få förståelse för den intervjuades mening då vi har möjlighet att genom samtalet få fram och följa upp svar och resonemang. "Den kvalitativa forskningens förståelseform är snarare förenad med en alternativ syn på social kunskap, mening, verklighet och sanning inom samhällsvetenskaplig forskning. Det rör sig inte längre om att kvantifiera objektiva data utan om att tolka meningsfulla relationer."³⁸

³⁶ Stukát, Staffan, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund 2005, s 37

³⁷ Kvale, Lund 1997, s 99

³⁸ Kvale, Lund 1997, s 17

Från början var det tänkt att alla intervjuerna skulle genomföras på plats vid de skolor där läraren i fråga undervisade. Det var meningen att båda två skulle närvara vid intervjuerna och att vi skulle ställa frågor och leda samtalet gemensamt. För att kunna återge och även kunna hänvisa till vad lärarna hade sagt spelades alla intervjuerna in på band som senare sparades för att kunna styrka våra påståenden vid eventuella oklarheter. Intervjuerna transkriberades inte ordagrant utan den övergripande meningen och resultatet var det som skrevs ut. Detta för att vi inte tyckte att det skulle vara nödvändigt att ordagrant återge vad de intervjuade hade sagt. Tyvärr var det inte möjligt att genomföra allt så som vi hade planerat, en av intervjuerna genomfördes via e-mail med kompletterande telefonintervju. Vid ett tillfälle fanns heller inte möjlighet för oss båda att medverka vid intervjun, detta för att intervjun inte var bokad i förväg utan att det dök upp ett tillfälle vid ett oplanerat besök vid en skola.

5.2 Valet av frågor

Valet av frågor som använts som utgångspunkt vid intervjun har olika karaktär i sin utformning. De olika frågorna finns med för att ge möjlighet att belysa olika aspekter samt även för att ge en möjlighet att skapa en så bred förståelse för skolornas specifika situationer som möjligt. De första tre frågorna har en tämligen övergripande karaktär och fyller två olika roller. Först och främst att få igång samtalet med den intervjuade så att denna blir avslappnad då vi vid intervju tillfällena använde diktafon och detta möjligen skulle försätta den intervjuade i en ovan situation. Frågorna användes också för att ge en möjlighet att presentera den skola som undersöks och att redogöra både för vad man ansåg om skolan och dess elever. Genom dessa frågor kan vi inte bara få de direkta svaren utan också få en förståelse för om elevernas sociala situation, vilket är en fråga som är starkt relaterad kring debatten om friskolor.

De efterföljande fyra frågorna går mer specifik in på skolans mål och upplägg vad det gäller den egna religionsundervisningen. Frågornas målsättning är att ge oss en klarare bild av hur religionsundervisningen bedrivs men även att kunna utröna om det föreligger någon skillnad gentemot den allmänna skolan. Det är även viktigt att utreda om det finns någon medveten skillnad i upplägget kring undervisningen om den religion skolan är förankrad i gentemot övriga. Det är även intressant att se om man gör någon skillnad mellan de Abrahamitiska

religionerna och övriga religioner. Vi valde även att ta upp valet kring skolans läroböcker i religion här för att få reda på om man valde bok av vissa särskilda kriterier t.ex. hur den ”egna” religionen framställs

De sista frågorna behandlar hur skolan förhåller sig till mer övergripande frågor knutna till olika värderingsfrågor och synen på olika specifika problem som friskolan kan ge upphov till. Valet av frågan kring Darwinism kan behöva en speciell motivering då denna är väldigt specifik. Vi anser att den är motiverad då detta kan ge en bild av hur skolan ställer sig i frågor där religionen har andra svar än det som anses som vetenskapligt belagt och där det kan finnas en uppenbar konflikt i förhållande till västerländsk humansim så som den uttrycks i styrdokument. ”I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.”³⁹

Den sista frågan är relaterad kring den debatt som på senare tid varit mycket framträdande i media, riskerar friskolan att skapa en problematik i den roll som skolan ska ha rörande integrering mellan olika element i samhället.

5.3 Frågeformulär till religionslärare vid en religiösfriskola

1. Berätta om er skola och dess verksamhet, vilka är de största skillnaderna gentemot den allmänna skolan?
2. Vilka elever är det som söker sig till er skola, finns det en typisk elev? (Finns det skillnader i den sociala bakgrunden hos eleverna?)
3. I hur stor grad tror du föräldrarna påverkar sina barns val av skola?
4. Vilka mål finns i era kursplaner för att undervisa i religionskunskap?

³⁹ LPO 94, 1 kap

5. Hur lägger ni upp undervisningen i er religion jämfört med andra religioner? (kritiskt förhållningssätt kan undervisningen vara neutral?)
6. Vilka problem kan du se i en undervisning om andra religioner när ni har er utgångspunkt och referensram förankrad i en religion?
7. Vilka läroböcker använder ni i er religionsundervisning och efter vilka kriterier gör ni dessa val?
8. Hur förklarar och beskriver ni det värdebegrepp som skolan skall förmedla till eleverna (med utgångspunkt i Lpo94 och skollagen)?
9. Hur är er syn på evolutionsläran, (religiös eller vetenskaplig)?
10. Hur arbetar Ni för att er skola ska verka för att främja elevernas integration i ett mångkulturellt samhälle, ser Ni att friskolor riskerar att skapa segregation?

5.4 Genomförande

Undersökningen började med att lokalisera lämpliga skolor som vi sedan sökte kontakt med för att kunna komma ut på och intervjua lärare. Skolor som vi ansåg vara lämpliga för undersökningen var religiösa friskolor för de äldre åldrarna inom grundskolan, detta för att denna skolform dels är obligatorisk och har religionsundervisning. Det visade sig vara mer komplicerat än väntat att få tag på lärare från skolor med dessa kriterier. De religiösa friskolorna fick många förfrågningar från sådana som ville komma ut och undersöka och granska dem. Något annat som ytterligare försvårade vår situation med att få till tid för intervju var den tidsperiod som vi hade till vårt förfogande. Tidsperioden låg ofördelaktigt placerad innan juluppehållet och många av skolorna hade redan pressade scheman. Då skolorna ofta blev utsatta för granskning var man på några skolor reserverade till att ta emot studenter. I vår undersökning hade vi önskat att få komma och intervjua fler lärare än som blev fallet. Detta var en effekt av det som vi nämnt ovan med tidspress och bara ett fåtal tillgängliga och relevanta religiösa friskolor i vårt närområde.

Intervjuerna genomfördes vid olika tillfällen ute på skolorna. Lärarna fick själva bestämma en tid som skulle passa dem och en lämplig lokal så att vi skulle kunna prata ostört. Vid intervjuerna delade vi inte ut några frågor utan vi satt och pratade utifrån de frågor vi hade utformat. Detta som tidigare nämnts för att samtalet skulle bli avslappnat och flyta bra.

Intervjutekniken utgick från den mall som Kvale⁴⁰ skrev om. Intervjuerna fick mer karaktären av ett samtal där lärarna själva berättade och vi kunde ställa frågor för att styra samtalet. Intervjuerna gick som planerat och samtalen flöt på bra.

6. Resultat

Fråga 1 Berätta om er skola och dess verksamhet, vilka är de största skillnaderna gentemot den allmänna skolan?

Den allmänna uppfattningen bland de tillfrågade lärarna var att det inte fanns så stora skillnader mellan deras skola och en vanlig kommunal. Naturligtvis fanns det vissa skillnader men dessa var av mer övergripande karaktär och påverkade inte undervisningen i stort. Bara på en av de fem skolorna var alla lärarna själva troende. Det som verkligen skiljer sig från en vanlig kommunal skola är att alla skolorna har bön eller samtal om sin religion på schemat varje dag. Alla skolorna har även extra tid för sin religion på schemat ibland som en extra lektion och ibland så pratar man om detta på en morgonsamling. Alla de skolor som riktar sig mot de lite äldre eleverna säger sig följa den vanliga kursplanen som även följs av de kommunala skolorna.

Fråga 2 Vilka elever är det som söker sig till er skola, finns det en typisk elev? (Finns det skillnader i den sociala bakgrunden hos eleverna?)

Ingen av skolorna säger sig ha någon typisk elev. Alla skolorna menar att de har väldigt blandning av både troende och icke- troende. Enda undantaget är den muslimska skolan där alla elever bekänner sig till islam. Vad gäller den sociala bakgrunden menar lärarna att det inte bestämmer vilka som söker sig till skolorna utan att det är den berörda skolans rykte eller

⁴⁰ Kvale, Lund 1997, s 19

speciella inriktning som bestämmer valet. Detta gör att det på alla skolorna går elever med skiftande social bakgrund och med skiftande stark tro.

Fråga 3 I hur stor grad tror du föräldrarna påverkar sina barns val av skola?

Här är det gemensamma svaret från alla skolorna att det spelar stor roll när det gäller de yngre barnens val av skola och att många av dessa stannar även när de kommer upp till de högre stadierna. I vissa fall görs en nyintagning när eleverna skall börja sexan och att det här mer är elevens val att söka sig till skolan. Här spelar naturligtvis föräldrarnas åsikt fortfarande en betydande roll men även andra faktorer som kompisar och närhet till skolan kommer in här.

Fråga 4 Vilka mål finns i er kursplaner för att undervisa i religionskunskap?

Alla skolorna säger sig mer eller mindre följa den vanliga kursplanen. Gemensamt för alla skolor är att man har någon form av ytterligare undervisning inom den "egna" religionen. Detta kan då variera och ta sig uttryck genom t.ex. morgonbön, extra lektionstillfällen eller en betoning av vissa värden som man anser kopplade till religionen. Alla skolor är noga med att påpeka att de som religiösa friskolor är hårt granskade och därmed är det extra viktigt att strikt hålla sig till de riktlinjer som staten sätter upp för undervisningen (i religion).

Fråga 5 Hur lägger ni upp undervisningen i er religion jämfört med andra religioner?

Lärarna är mer eller mindre överens om att man inom den vanliga religionsundervisningen kan ägna mindre tid åt den religion som skolan bekänner sig till. Detta beror på att eleverna redan har omfattande kunskaper och att den "egna" religionen ges utrymme vid speciella lektionstillfällen. Alla skolor tar sin utgångspunkt i den egna religionen när de skall undervisa om de övriga religionerna. Detta är dock inte något som lärarna ser som något speciellt då man även inom de allmänna skolorna ofta tar sin utgångspunkt i något som redan är mer eller mindre känt för eleverna. Detta för att det är lättare att börja en inlärningsprocess genom att gå från något känt till något okänt.

Fråga 6. Vilka problem kan du se i en undervisning om andra religioner när ni har er utgångspunkt och referensram förankrad i en religion? (kritiskt förhållningssätt kan undervisningen vara neutral?)

I denna fråga finns det vissa skillnader mellan de olika lärarna som kan bli mer påtagliga än vid tidigare frågor. Detta kan ha att göra med hur vissa av skolornas lärare delar skolans tro, vissa är inte starkt förankrade i någon trostillhörighet och andra har en annan trosinriktning än den som råder på skolan. Skillnader kan här ses när en lärare t.ex. anser att det är lätt att vara neutral om man är trygg i sin egen tro medan en annan anser att detta är en svårighet då den egna tron är så stark och då eleverna är väl medvetna om lärarens egen trostillhörighet.

Fråga 7. Vilka läroböcker använder ni i er religionsundervisning och efter vilka kriterier gör ni dessa val?

Alla de undersökta skolorna använder sig av samma sorters böcker som används av kommunala skolor. Endast en av skolorna använde sig inte av några böcker men detta berodde på att denna skola var så nystartad att man inte haft medel att införskaffa böcker för religionsundervisningen ännu. Ingen sade sig använda några speciella kriterier vid valet av böcker vid sidan av det självklara kravet på att läroboken skulle vara pedagogiskt utformad, neutral och ha en bra faktabas.

Fråga 8. Hur förklarar och beskriver ni det värdebegrepp som skolan skall förmedla till eleverna (med utgångspunkt i Lpo94 och skollagen)?

Här kan man se att alla lärarna kan se vikten av att lära ut västerländska värderingar och lära eleverna de värdegrundsbegrepp som finns i samhället. Extra viktigt säger lärarna att det är på de skolor som har en hög procent med elever med invandrarbakgrund. Dessa elever får då inte de svenska värderingarna med sig ”gratis” från hemmet utan kommer bara i kontakt med dessa i skolan. Läraren får här även rollen som den som förklarar det som kan vara okänt för vissa elever. I de skolor som har kristen inriktning säger lärarna att de inte tänker extra mycket på dessa värdebegrepp då de sammanfaller med den värdegrund som finns inom religionen. Mycket av det som står i styrdokumentet bygger på den kristna grunden och kommer därmed in på ett naturligt sätt i dessa skolors undervisning. Här kan man se lärarrollen inom en friskola med hög invandrarprocent, (till exempel i en muslimsk friskola) utökas från att bara förmedla kunskaper till att även förmedla samhällsvärderingar.

Fråga 9. Hur är er syn på evolutionsläran, (religiös eller vetenskaplig)?

Här säger alla skolor att de inte har några problem att ta upp och prata om evolutionsläran, dock finns det vissa problem hur den presenteras. Man presenterar helt enkelt denna lära som en teori lite som man gör när man undervisar i främmande religioner. De lärare som inte bekänner sig till någon religion säger sig ha lättare för att presentera denna lära. En lärare säger här att hon inte är helt säker på hur hon skall kunna presentera denna lära på ett trovärdigt sätt. Läraren menar här att man som lärare själv skall våga visa vad man står för, vilket då kan skapa en förvirring hos eleverna

Fråga 10. Hur arbetar Ni för att er skola ska verka för att främja elevernas integration i ett mångkulturellt samhälle, ser Ni att friskolor riskerar att skapa segregation?

Här framgår tydligt att detta inte är ett problem som de religiösa friskolorna riskerar att bidra till, åtminstone inte enligt de lärare som intervjuats. De intervjuade lärarna är alla av denna uppfattning och de framhåller att skolorna inte orsakar segregation. De menar istället att religionen skapar en mötesplats som drar till sig folk från olika grupper inom samhället. Detta gäller såväl geografiskt som socialt. Skolorna betonar hur man har en miljö där eleverna möts och interagerar i en miljö där man har religionen som gemensam nämnare men där socialbakgrund och "etnicitet" varierar. I arbetet att främja integration och att få en ökad mångfald på skolan uppger den katolska friskolan att man haft intentioner att försöka få in fler elever med svensk bakgrund. Detta har emellertid inte varit möjligt då detta hade avvikit från de regler som skolverket satt upp rörande intagningarna vid friskolor och blivit en form av "positiv särbehandling".

7. Analys

Det framställs ofta inom den mediala diskussionen som om religiösa friskolor skulle vara en plats där religionen är styrande och innehar en roll som genomsyrar och tar upp en drastisk del av undervisningen på skolan. Av de lärare som vi har intervjuat förmedlas en bild av att detta inte är med sanningen överensstämmande.

7.1 Skolans religiösa roll

Skolorna försöker att begränsa den roll som den religiösa inriktningen kan innebära. Detta sker genom att man håller isär religionen och den egentliga undervisningen. Alla skolorna har olika samlingar där man på något sätt berör det religiösa, men detta sker under en tid som är avgränsad från den övriga undervisningen. Även i de fall då man har speciella lektioner på schemat ligger dessa utöver den vanliga timplanen och är därmed skilda från den religionsundervisning som är obligatorisk. Detta kan även ta sig uttryck av att personalen inte behöver vara densamma under olika tillfällen. Ett exempel på detta är hur man vid den undersökta muslimska friskolan har en vanlig SO lärare som håller i den obligatoriska religionskunskapen medan den muslimska fördjupningsundervisningen sköts av skolans imam. Det är även värt att nämna att det vid alla skolor utom en finns lärare som inte är troende, och lärare som inte delar samma tro som den skolan bekänner sig till. Detta bör innebära att även de elever som finns inom den religiösa friskolan inte skall utsättas för en undervisning som riskerar att ha en indoktrinerande karaktär.

Av de elever som söker sig till en religiös friskola finns två dominerande grupper av elever. Den ena är den där religionen är det tilltalande budskapet. Dessa elever söker sig specifikt till en skola med samma religiösa förankring som dem själva då de anser det som viktigt att skolan ger utrymme för dem att utöva sin religion. För dessa elever innebär det en trygghet och är av stor vikt att man avsätter tid för gemensamma bönestunder och att man låter det religiösa finnas med under delar av vardagen i skolan. En undergrupp till denna kategori är de som söker sig till en skola med annan religiös förankring än den egna. Detta beroende på att skolor med religiös förankring (i regel) har större tolerans och acceptans till utövande och tron på religion. Den andra kategorin är de som söker sig till skolan då de anser att skolan erbjuder en bra utbildning som är att föredra jämfört med den inom den kommunala skolan.

Då eleverna själva söker sig till skolan innebär det ofta att man har grupper från olika delar av staden och ibland även från kranskommunerna. Det stora upptagningsområdet är direkt knutet till skolornas specifika inriktning som sällan finns att tillgå i närområdet. De elever som söker sig till skolorna och har gjort det genom ett eget och aktivt val och tenderar därför att (i allmänhet) vara mer motiverade till sin skolgång. För en del av de religiöst motiverade eleverna är det viktigt att skolan då den har en religiös inriktning, vilken inte nödvändigtvis behöver korrelera med den egna, är tolerant mot utövandet av religion. Vissa av lärarna vid skolorna hänvisar till berättelser från elever som utsatts för mobbing och trakasserier då de

under sin tid på kommunala skolor utsatts för sådant när de praktiserat sin religion. Alltså kan det kännas tryggare för en muslimsk elev att studera på en kristen religiös friskola än på en kommunal skola då man på den kristna skolan är van vid religion och har en tolerantare hållning (bland eleverna) till religion och utövning av denna.

Valet att söka sig till en religiös friskola är inte alltid baserat på enbart elevernas vilja utan påverkas i olika grad av föräldrarnas vilja och önskemål. Precis som för elever kan föräldrarnas motiv vara av flera olika karaktärer. Det främst och mest självklara är att man själv bekänner sig till en religion och att man vill att ens barn ska ta del av samma värderingar och synsätt. Detta kan kännas speciellt relevant för föräldrar som har invandrarbakgrund. När man känner sig osäker på hur svenska samhället kan komma att påverka barnen kan det vara en stor trygghet om man kan relatera till skolans värderingar och känna trygghet i skolans inriktning. En annan aspekt som lyfts fram och som är relaterad till främst föräldrar med utländsk bakgrund är synen på friskolorna. I många andra länder är friskolor/ privata friskolor finansierade med avgifter från dem som studerar där. Detta innebär att skolan ses som ”finare” än de allmänna skolorna. I Sverige reglerar lagar att friskolorna inte får finansieras genom avgifter och det skall inte vara någon skillnad i standard mellan kommunala skolor och friskolorna. Detta påverkar inte synen på den ”privata” skolformen som aningen finare i allt för stor utsträckning och flera av lärarna tar upp hur det kan märkas att föräldrarna gärna vill ha möjligheten att framhålla för sina släktingar och vänner i hemländerna att barnen går i en friskola (vilket blir mer eller mindre synonymt med en privat skola). Man lägger alltså märke till att det är elever med föräldrar som tar ett aktivt intresse i sina barns skolgång och val av skola som blir de som i dominerande utsträckning läser vid friskolorna. Det är då viktigt att se till att det inte ska finnas en status och/ eller kvalitativ skillnad mellan friskolor och allmänna skolor. Detta skulle i så fall kunna riskera att innebära att friskolorna skulle kunna få en ”elitistisk” karaktär. Det är av stor vikt att skolorna håller gemensam standard annars riskerar de barn vars föräldrar inte tar ett aktivt intresse att hamna i en sämre skola. Man måste se till att friskolan inte blir en skolform för barn av överklassen där utbildningen håller högre klass. Det finns flera olika sätt att undvika detta som tillämpas idag. Friskolorna använder ett kösystem där man får söka en plats. Detta kan inte påverkas genom bidrag eller andra ekonomiska kompensationer. De religiösa friskolorna har inte heller möjlighet att ha intagningsprov för sina elever och man kan inte heller kräva att skolans elever ska ha någon religiös tro.

7.2 Undervisning i religion

Vad det gäller undervisningen i religionskunskap säger sig alla de intervjuade skolorna följa den allmänna kursplanen. Ingen av skolorna har några speciella mål eller undantag vad det gäller den undervisning som bedrivs på skolan. Möjligen kan man se en tendens att man ger den religion som skolan tillhör mindre utrymme under den obligatoriska religionsundervisningen då denna religion förmedlas och behandlas under de extra timmar som finns extra insatta utöver den vanliga undervisningen. Detta motiveras också med att skolornas elever i mycket stor omfattning redan besitter så stora kunskaper inom den egna religionen att man anser det viktigare att ge andra religioner ett större utrymme. Ett återkommande dilemma är emellertid hur man genom elevernas stora förkunskaper har en tendens att ta denna religion som utgångspunkt när man lär sig om andra religioner och att mycket av undervisningen därmed får en jämförande utformning. Detta är inte ett problem som är enbart lokaliserat till friskolan och är även en vanligt sätt att undervisa inom de kommunala skolorna. Hos de allmänna skolorna tar man en utgångspunkt som är etablerad i den begreppshorisont och den förståelse som finns hos eleverna. Tillvägagångssättet behöver givetvis inte vara negativt om man förmår att hålla en vetenskapligt förhållningssätt och inte enbart betonar skillnaderna mellan religioner. Detta ses av vissa av de intervjuade lärarna som ett litet problem, då även om man först lätt ser olika skillnader enligt dem ofta senare kommer fram till att man faktiskt har mycket gemensamt. Bland de lärare som bekänner sig som troende ses problemet på olika sätt. Där en av lärarna inte såg något problem då hon menade att så länge man var stark och trygg i sin egen fanns det inga problem att undervisa och tala om andra religioner på ett neutralt och vetenskapligt sätt. En annan lärare lyfte dock fram hur detta av henne sågs som ett stort problem då hon såg sig som så förankrad i sin egen tro att hon såg det som svårt att vara "objektiv". Hon anser dock att hon är medveten om problemet och säger att hon försöker att presentera hur det finns olika sätt att se på religiösa frågor och att det finns flera olika teorier. Som vi tagit upp kan det finnas vissa problem att undervisa inom religion då eleverna har sin referensram inom en speciell religion. Det kan samtidigt finnas olika fördelar beroende på samma faktorer. Den främsta av dessa som alla de tillfrågade lärarna nämner som positiv är hur eleverna, som redan är kunniga och intresserade av religion, faktiskt är mer nyfikna och mer benägna att lära sig om andra religioner. Detta kan ta sig uttryck i att man efter en första tveksamhet sedan har en större förståelse för andra religioner då man är medveten om hur man själv ser på sin egen religion. Man har även en större tolerans mot andra religioners mer spektakulära inslag. Då alla

skolorna var från ”Abrahamitiska religioner” var man framförallt benägen att känna en större samhörighet med dessa.

Angående läromedel uppgav alla lärare att de använde sig av samma läromedel som fanns i de allmänna skolorna. Detta kunde främst sägas bero på två faktorer. Dels att man hade samma kursplaner som inom den allmänna skolan, men också att utbudet av bra läromedel inte var så stort att det egentligen fanns några bättre alternativ. Lärarna var noga med att poängtera att då de inte bedrev sin religionsundervisning på något ”speciellt” sätt fanns det ingen anledning att leta efter andra böcker än de som finns inom den kommunala skolan. Enbart en av skolorna urskiljde sig och detta berodde på en rent ekonomisk aspekt. Detta har vi tidigare nämnt och är den skola som var relativt nystartade och ännu inte haft ekonomiska möjligheter att införskaffa läroböcker inom vissa ämnen. Läraren på denna skola letade själv fram lämpligt material till lektionerna men påtalade att detta skulle åtgärdas snarast. Detta kan även sägas vad det gäller kriterierna som man valde böcker utifrån. Lärarna valde böcker som ansågs innehålla bra faktakunskaper och som hade potential att korrelera väl med kursplanerna. Vi frågade bl.a. på den muslimska skolan som hade en imam som var knuten till skolan om denne hade något att påverka vid valet av läromedel. Läraren betonade då att ämneslärarna själva stod för valet av läroböckerna och imamens inflytande enbart var baserat till dennes lektioner som låg utom den vanliga kursplanen.

När det gäller att förmedla sådant som inte är direkt relaterat till ämnet religion utan mer knutet till det allmänna roll som skolan har att utbilda och fostra ansvarskännande samhällsmedborgare och även förmedla de värdebegrepp som ses som grundläggande inom det svenska samhället så betonade alla lärare att detta var något som de aktivt arbetade med. Ett bra exempel är hur man inom den katolska skolan hade sett problem med elevernas inställning till bl.a. kvinnoyn och hämnd och hur man då arbetade aktivt för att förmedla de värderingar som svenska skolan står bakom och förespråkar. Det var lätt att ta upp ämnet inom religionen då många av dessa värderingar ofta är samma som finns inom religionens värld. I de skolor med hög procent invandrare som kommer från en annan kultur vars värderingar kan skilja sig något från dem som finns i det svenska samhället så betonade lärarna att det var extra viktigt att tala om dessa värdebegrepp. I vissa fall där eleverna kommer från en invandrarfamilj och bor i ett område med hög invandratäthet var skolan den enda plats där de i högre grad kom i kontakt med det svenska samhället. I flera sådana fall upplevde läraren sig som en länk mellan eleverna och samhället. Skolan var för många elever

den enda platsen där de talade svenska och där läraren blev den som fick förklara olika fenomen i samhället. I andra skolor där de flesta eleverna kom från en svensk bakgrund så jobbade man inte lika medvetet med dessa frågor. Dock kunde man här gå in och jämföra hur dessa värderingar kunde ta sig i uttryck inom andra kulturer och religioner. Flera av lärarna påpekade här att de tycker formuleringarna i skollagen om värden och vetenskaplighet är oklart och klumpigt formulerade. Detta blir ännu mer påtagligt om man tänker på hur vi i allt större utsträckning försöker att skapa en situation där människor från andra kulturer ska ges en möjlighet att inkluderas i det svenska samhället. Att tillåta muslimska friskolor samtidigt som man reglerar att deras undervisning ska ske på ett sätt som bl.a. vilar på en västerländsk och kristen grund är ofrånkomligt både komplicerat och kränkande för skolan.

Problematiken vad det gäller att förmedla vetenskapliga teorier som står i kontrast med ett religiöst budskap verkar enligt lärarna inte vara något större problem på de religiösa friskolorna. På samma sätt som man hanterar problemet med att presentera andra religioner under religionsundervisningen hanterar man denna situation. Lärarna menar att man på ett neutralt sätt presenterar de olika synsätten som olika teorier där man själv bestämmer vilken man ska anse som den riktiga. Detta kan jämföras med hur en SO lärare inom samhällskunskap, med en politisk anknytning (ståndpunkt) måste på ett neutralt sätt kunna presentera andra politiska ideologier. Vid en del av de besökta religiösa friskolorna var de intervjuade lärarna själva inte troende vilket innebar att det inte blev ett större problem än var det skulle ha varit vid en kommunal skola. Endast en av de intervjuade lärarna ansåg att det överhuvudtaget förekom ett problem, då hon såg att hennes egen tro var så fast förankrad och att detta var väl känt av hennes elever att hon frågade sig om hon fullt ut kunde hålla sig neutral när hon presenterade andra religioner och vetenskapliga teorier. Detta menade hon kunde vara ett lika stort problem på kommunala skolor då man på dessa riskerade att enbart presentera det vetenskapliga förhållningssättet som det sanna och inte accepterade det religiösa synsättet.

7.3 Religiösa friskolors roll i samhället

Frågan om integration har på många sätt lyfts fram som en kärnfråga i debatten kring (religiösa) friskolors vara eller icke vara. Många anser att dessa skolor riskerar att skapa en segregerad skola där eleverna berövas de möten med andra elever från andra bakgrunder som blir allt viktigare i det framväxande heterogena samhället. Detta är en uppfattning som lärarna

vid de besökta skolorna vänder sig tvärt mot. Det finns flera argument som lyfts fram för att styrka denna ståndpunkt. Lärarna hänvisar t.ex. på hur skolorna ofta har ett (mycket) stort upptagningsområde vilket innebär att elever från flera olika sociala bakgrunder möts. Detta påverkar också skolorna på så vis att det finns olika etniska ursprung som kanske inte skulle mötts vid en kommunal skola med ett mindre geografiskt upptagningsområde, där enbart det lokala grupperna från en homogen bakgrund möts. Även vid en skola med mycket hög invandratäthet som den muslimska innebär inte den religiösa friskolan att integration blir lidande. Även om eleverna skulle gått i en allmän skola skulle andelen elever med invandrarbakgrund varit mycket hög. Snarare är det så att skolan lockar till sig elever från andra stadsdelar och därmed skapar åtminstone en viss grad av integration. Många av eleverna vid de religiösa friskolorna har i de fall de tidigare gått på kommunala skolor upplevt ett visst utanförskap och inte känt en trygghet i sin skolmiljö. Eleverna kan då i många fall prestera sämre i skolan på grund av den utanförskapskänsla och osäkerhet som de känner där. Vid den religiösa friskolan kan de känna en större gemenskap och acceptans för sin religion. Detta förklarar i vissa fall varför en muslim väljer att söka sig till en kristen friskola där de kan känna en större förståelse för att man har en religiös övertygelse och praktiserar sin religion öppet. De elever som känner trygghet i sin studiemiljö har mycket större möjligheter att prestera bättre i skolan och därmed få en bättre utgångsposition till sina vidarestudier. Många elevers grund för lusten att lära läggs vid de yngre åldrarna och följer eleven genom hela livet, detta benämns ofta som det livslånga lärandet och är något som skolan lägger stor vikt vid. Om man tidigt känner sig trygg i sitt lärande och känner att man presterar väl leder detta till att man uppfattar lärandet som en positiv aspekt och är mer benägen att fortsätta utbilda sig även senare i livet. Den trygghet som en religiös friskola kan erbjuda sina elever kan därmed stimulera en lust till livslångt lärande som i förlängningen kan innebära att flera av skolans elever söker sig till högskole- och universitets utbildningar. Detta skulle, sett ur ett större perspektiv, innebära att den segregering som är vanlig inom de högre utbildningarna skulle kunna brytas.

Även om det är självklart att även de religiösa friskolorna riskerar att vara segregerade miljöer är det inte ett problem som är enbart avgränsat till denna skolform. Problemet finns även inom de allmänna skolorna. En skola med ett litet geografiskt upptagningsområde riskerar att få en väldigt homogen elevgrupp. Detta kan ta sig uttryck i antingen skolor med väldigt hög procent av elever med invandrarbakgrund alternativt väldigt få (eller inga alls). Problemet blir lika påtagligt vad det gäller sociala skillnader mellan skolorna där vissa har större resurser och

andra betydligt mindre. Detta är snarare ett problem som begränsas hos religiösa friskolor på grund av tidigare nämnda stora geografiska upptagningsområde. Problem som dessa är även påtagliga inom friskolor utan religiös förankring och tenderar där att ta större proportioner. Vissa sådana skolor får en karaktär av att vara "elitskolor" vilket regering och skolverk försöker bekämpa men detta faktum är svårt att bortse från. Detta är ett problem som blir större vid friskolor vars särart är av en annan grund än den religiösa.

8. Avslutande diskussion

Debatten om friskolor och religiösa friskolor är idag en het potatis i Sverige. Många vill avskaffa fenomenet med religiösa friskolor då de anser att dessa bidrar till en ökad segregering. Vi har i arbetet undersökt detta närmare och även närmare tagit del av religionsundervisningen vid religiösa friskolor. Att debatten är ensidig och aningen vinklad och sällan underbyggd med vetenskapliga argument är något som vi tycker oss nu kunna se klarare. Om man tar del av den debatt som förs bland annat hos olika tidningar och på deras hemsidor på nätet kan man se hur olika debattörer "vill rädda barnen från religionen" eller argument som att skolan ska fostra kritiskt tänkande fri individer. Vissa anser t.o.m. att de muslimska friskolorna riskerar att bli en naturlig rekryteringsplats för framtida självmordsbombare. Självklart ska skolan värna om barns rätt till att skapa en egen identitet och ge dem möjligheter att tänka på ett självständigt sätt. Frågan är dock om problemet här ligger i att det finns religiösa friskolor? Föräldrar utövar utan tvekan en stor påverkan på vad deras barn tror på och detta är inte något som kommer att förändras oavsett vilken skola som barnen går till. Flera av skolornas elever är religiösa och ser detta som ett eget val och vill därmed gå vid en religiös friskola. När dessa elever även riskerar att trakasseras när de utövar sin religion är friskolorna en naturlig och human lösning. Detta är givetvis något som inte borde finnas i den svenska skolan men i realiteten är det ett existerande problem.

Givetvis är all form av religiös fanatism oförenlig med vad det svenska skolväsendet ska innefatta och därför är det av stor vikt att nya ansökningar granskas noggrant och att redan etablerade skolor kontrolleras. I relation till hur det ser ut i allmänna skolor framstår nu religiösa friskolor som en variabel som har relevans i utbildningsväsendet. Det dessa skolor kan erbjuda är något som i dagsläget inte alltid erbjuds i de allmänna skolorna. Företeelsen med religiösa friskolor kanske inte är en lösning som löser alla problem eller det som är att

föredra men i den situation som råder i det verkliga samhället måste man acceptera deras existens.

Vi anser även att det är hög tid att se över de formuleringar som finns rörande vad som ska styra skolans verksamhet. Att tala om "västerländsk humansim" och en "kristen grund" är kanske aningen förlegat. De värderingar som man talar om är inte något som är felaktigt men sättet att formulera skapar en konflikt mellan olika kulturer och religioner som gagnar ett samhälle som strävar efter mångkulturalitet och tolerans. Både Gerle⁴¹ och Orlenius⁴² tar upp och diskuterar dess begrepp, hur de tar sig i uttryck i skolan och hur de kan ses som ideal som inte bara kan beskriva vad som ses som rätt och rättvist utan även kan ses som något som kan beteckna den goda skolan och samhället i stort.

Ett annat problem som ofta lyfts fram när man talar om religiösa friskolor är att de har brister vad det gäller behöriga lärare. Detta är ett problem som även finns inom de kommunala skolorna och som under senare år de religiösa friskolorna har arbetet med att få bort. Detta arbete innebär även att många av de lärare som finns vid de religiösa friskolorna idag har en behörig lärarkompetens och även att de inte alltid själva är troende.

Samhällets syn på religionen blir också en intressant fråga när man diskuterar religiösa friskolor. Många ser religion som något privat och som inte ska ges utrymme i den allmänna sfären. Detta är en tvivelaktig tolkning av de lagar som reglerar religionsfrihet. De lagar som finns ger folk rätt till att själva välja sin tro och en rätt att utöva den. Vad menar vid idag med religionsfrihet, är det frihet till religion eller en frihet från religion?

Den syn som vi presenterat i detta arbete är något som vi båda från början inte trodde att vi skulle lägga fram efter det att arbetet avklarats. Vi har båda ändrat uppfattning och inställning gentemot religiösa friskolor. Den roll som skolor kan bidra till i samhället är som vi tidigare nämnt en roll som saknas i dagens samhälle och som verkligen kan bidra till att öka integrationen och utbildnings nivån bland "nya" svenska eller att elever som tidigare inte skulle vågat visa sin religion nu får möjligheten att göra detta. Som blivande lärare ser vi också vilken viktig roll som skolan verkligen har för att lära ut och undervisa om värdegrunds tankar och tolerans gentemot varandra. Begreppet värdegrunden är något som alla skolor lyfte

⁴¹ Gerle, Nora 1999

⁴² Orlenius, Stockholm 2001

fram och betonade att de aktivt jobbade med, när man i vårt sen- moderna samhälle inte längre kan se de kristna värderingarna som allomfattande så är det viktigt att just värdegrunden lärs ut och pratas om. För många som inte kommer från en ”helt svensk kontext” så är det viktigt att man just poängterar vilka värden som samhället ser som acceptabla och allmängiltiga.

För att gå vidare med ämnet skulle vi båda två vilja kunna delta längre vid alla de undersökta skolorna. För att själv närmare kunna studera fenomenet religiösa friskolor så skulle det vara av betydande art om vi på plats under en längre tid kunde närvara vid undervisningen i skolorna. Genom detta skulle vi kanske få en annan bild än den som lärarna lägger fram. Detta för att man ibland kan bli lite ”hemma blind” och kanske inte alltid lägga märket till allt. Det skulle även vara intressant att intervjua elever som går vid religiösa friskolor för att se hur de själv uppfattar sin situation.

9. Litteraturlista

Allen, Chris, "From race to religion: The New Face of Discrimination", *Muslim Britain, Communities under pressure*, Abbas Tahir (red.) Zed books Ltd, London 2005.

Gerle, Elisabeth, *Mångkulturalism för vem? Debatten om muslimska och kristna friskolor blottlägger värdekonflikter i det svenska samhället*, Nya Doxa, Nora 1999

Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund 1997

Lunneblad, Johannes, *Förskolan och mångfalden: En etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område* Intellecta Docusys AB Västra Frölunda 2006

Orlenius, Kennert, *Värdegrunden finns den?*, Runa förlag, Stockholm 2001

Osler, Audrey och Hussain, Zahida, "Educating muslim girls: Do mother have faith in the State Sector?". *Muslim Britain, Communities under pressure*. Abbas Tahir (red.) Zed books Ltd, London 2005.

Roth, Hans Ingvar, *Den mångkulturella parken - om värdegemenskap i skola och samhälle*, Spånga tryckeri AB 1998 (Skolverket)

Stukát, Staffan, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund 2005

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, sökord: Fristående skolor

Nationalencyklopedin, sökord: Alternativa skolor

Statens Offentliga Utredningar (SOU)

SOU 1995:109

SOU 2004:33

Styrdokument

Utbildningsdepartementet. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94.

Internetadresser

http://www.friskola.se/vad/vad_ar.aspb 2006-12-19 11.26

10. Bilagor

Intervju med lärare 1

Kristen friskola i centrala Göteborg.

Kursplanen är samma som i den allmänna skolan, den största skillnaden är att man börjar dagen med morgon bön och att man har en allmän kristen inriktning och ber bordsbön. De har även en 40 min lektion med kristendomskunskap extra i veckan. Eleverna på skolan sköter själva städningen av skolan, dels av rent ekonomiska aspekter men också för att eleverna skall lära sig värdet av att ta hand om sina lokaler. Detta gör att eleverna får en djupare känsla av att det är deras skola. De lär sig även grundläggande värderings- och ansvars frågor. Hos de yngre barnen stöder föräldrarna skolan åt dem. Detta medför i sin tur att man skapar en kontakt mellan föräldrarna.

Eleverna på skolan kommer från alla delar av samhället och alla områden i Göteborg men även några från kranskommunerna. Vad det gäller de yngre barnen kommer de flesta dock från närområdet. Klasserna är blandade vad det gäller område och social tillhörighet. Detta skapar en god sammanhållning mellan eleverna på skolan. Problemet med segregation anser lärare 1 snarare vara större på vissa allmänna skolor. En av anledningarna till den stora spännvidden av elever har mycket att göra med det stora upptagningsområde som skolan har, vilket inte alltid är fallet vid en mer lokal kommunal skola.

Den kristna inriktningen som skolan har spelar olika roll vad gäller anledningen till att eleverna söker sig till skolan. För vissa är det religiösa budskapet viktigt, för andra är det främst skolans karaktär som avgör valet att söka sig till skolan. Skolans centrala belägenhet och klasser med få elever är sådana icke religiösa faktorer som lockar vissa. Lärartätheten blir därmed stor i skolan, detta är något som skolan lägger stor vikt vid. Hellre hög lärartäthet än många tekniska hjälpmedel. ”Det är viktigt med många vuxna.”

Föräldrarnas roll i val av skolan för sina barn är av naturliga skäl stor hos de yngre barnen då många av dessa skrivs in i kö redan tidigt. I åk 6 gör skolan ett nyintag av elever, de elever som kommer då har i högre grad varit delaktiga i beslutet. Detta skiljer sig naturligtvis mycket från familj till familj, dock vill skolan att barn och föräldrar skall vara eniga om beslutet. Vid

intagning gäller kö- system, med enda undantaget för syskonförtur Detta uttrycker lärare 1 beror på att man inte får använda sig av något annat system vid intagning.

Lärare 1 är lärare i so ämnena i 7-9. Kursplanen för religionskunskap ser likadan ut som de gör i kommunala skolorna. De använder sig även av en vanlig lärobok. Den kristna aspekten av undervisningen kommer framför allt fram i den extra lektionen av kristendomskunskap. Där kan man undersöka hur man ser vissa saker ur en kristen synvinkel. Denna lektion är även ett tillfälle för ren bibelkunskap. Eleverna har en bred kunskap och en vana att "tänka" på saker ur ett religiöst perspektiv vilket gör att religionsundervisningen fungerar väldigt bra. Det religiösa området utgör ingen "främmande värld" för eleverna. Detta tycker sig Lärare 1 kunna möta i den kommunala skolan där eleverna inte har kunskaper eller lust att lära sig om religion. I allmänna skolan ses ofta religion och religionsämnet som något konstigt och omotiverat. Eleverna på skolan är ofta mycket nyfikna på vad det är man tror på i de andra religionerna. Man lägger ofta upp undervisningen så att man jämför de olika religionernas skillnader och likheter med varandra. Man tar upp bokens religioner i större utsträckning än de asiatiska, vilket är något som lärare 1 anser beror till viss del på hur stort intresset i samhället är. Tidigare har de asiatiska religionerna behandlats i större utsträckning. Eleverna själva har möjlighet att påverka undervisningen och hur stor del olika religioner skall ta upp. Mycket av undervisningen bygger på samtal i klassrummet och gemensamma genomgångar. Lärare 1 tror inte att det finns några problem vare sig att undervisa eller att lära sig om andra religioner så länge man är trygg i sin egen tro. "På samma sätt som man inom samhällskunskap måste kunna lära ut om andra politiska ideologier än den som står en själv närmast måste man kunna både undervisa och lära sig om den religion som man själv tro på." Ingen av lärare 1 elever har tidigare motsatt sig att lära sig om andra religioner än den egna. Eleverna på skolan verkar inte se religion som något favoritämne utan det är snarare individuellt och varierar. Lärare 1 är själv troende men ser som tidigare nämnt inget problem med att berätta och undervisa om man själv är trygg i sin egen tro.

Skolans läroböcker väljs inte utifrån någon speciell motivering i förhållande till den egna tron. Läroböckerna är de samma som inom den allmänna skolan men lärare 1 anser att man måste förhålla sig kritiskt till läroböckerna och säger sig inte vara "en slav under läroboken". Hon uppmanar även eleverna till att vara kritiska till det som står i läroboken. Hon lyfter fram hur man ofta inom svenska läroböcker har negligerat de svenska minoriteterna som samer eller tornedals- finnar.

Något som även kommer upp och berörs inom religionsundervisningen är de värdegrundsbegrepp som finns i samhället men också inom religionerna. Här är det intressant att se att det finns många etiska regler som är samma inom de olika religionerna, men även några som är olika. Skolan har även ett värdegrundsprojekt där man ibland går ifrån den vanliga undervisningen för att ta upp vissa värderingsfrågor och etiska problem som finns i samhället. Detta gör eleverna medvetna om hur man beter sig eller handlar i vissa situationer. Lärare 1 tycker att den formulering som finns i Lpo 94 om att skolan skall vila på en kristen värdegrund och en västerländsk humanism känns otydlig och oklart formulerad. Vid frågan om hur man ser på och tar upp evolutions läraryrarna presenterar man detta inom naturkunskapsämnet. Även där använder man sig av en vanlig lärobok som genomgår av evolutionsläran. De tar där upp att det finns flera olika sätt att se hur detta gick till. När man undervisar om skapelseläran är inte detta något som man sätter som motpol till naturkunskapen. Lärare 1 tror inte att detta skulle vara något som ställer till med problem för eleverna utan att dessa är så medvetna om att det finns flera olika sätt att se på saker. Lärare 1 tror istället att eleverna får en bredare syn och förståelse för problematiken av att det finns flera olika sätt att se på saker än man kanske får i en allmän skola. Inom religionen går man i mån av tid även igenom andra religioners syn på skapelseberättelser. Många lärare på skolan menar att man istället kan se det som att Gud är med i allt och att han skapar hela tiden. Detta kan då integreras med de andra sätten att se på världen. I religionsundervisningen är det inte så att man börjar med skapelseberättelsen utan istället med Jesus med de mindre barnen för att senare gå vidare ju äldre barnen blir. För de yngre barnen börjar man med det som ligger barnen närmast i samhället, då vi lever i ett kristet samhälle och har kristna värderingar blir det därför naturligt att börja med kristendomen.

Eleverna kommer från olika bakgrunder och får ha med sig det in i skolan för att där blandas. De elever som vill ta avstånd eller visa tillhörighet får full frihet att göra detta. Det är inte alla elever som kommer från en kristen bakgrund, det har till och med varit så att det har funnits elever med annan religiös tillhörighet än kristendomen. Dock menar Lärare 1 att det är fel att söka sig till skolan om man tycker att det är helt fel med kristendom.

Intervju med lärare 2

Muslimsk friskola i Göteborgs ytterområde.

Jobbat vid skolan en termin, lärare i So för grundskolans högre åldrar. Klass föreståndare för åk 6. Tycker att religionsundervisningen inte skiljer sig nämnvärt från andra skolor. Undervisar i alla världsreligioner enligt läroplanen, hoppar dock över Islam då elevernas kunskap om religionen redan är mycket god. En annan anledning till att hon inte undervisar i Islam är att eleverna utöver den vanliga undervisningen har två extra timmar i veckan med Islamkunskap, där de undervisas av skolans egen Imam . Lärare 2 ställer bara frågor som finns i boken för att visa för eleverna vad det är som tas upp i boken om Islam, eleverna får istället inrikta sig på andra religioner som de inte vet så mycket om. Även de andra högstadielärarna hoppar över att undervisa i Islam, detta är inget ovanligt på skolan då eleverna i flera fall kan mer om Islam än lärarna. Eleverna är regel mycket intresserade av ämnet religion, de tycker att det är kul att lära sig om andra religioner. Eleverna drar gärna paralleller med sin egen religion där de jämför skillnader och likheter. ”Vissa saker är ju jätte konstiga, som att fröken äter grisröv på julafton när det skall vara fest, det är ju så knäppt så det går ju inte att förstå.” Eleverna är väldigt nyfikna på andra religioner och deras traditioner. Även om de ibland tycker att vissa seder och bruk är underliga.

En skillnad som läraren upplever gentemot den kommunala skolan är en skillnad i elevernas inställning till religionsundervisning. På den muslimska skolan är eleverna redan väldigt inkörda i sin egen religion och den har stor betydelse för elevernas egen vardag. Därför är de mer motiverade att lära sig om andra religioner. På den kommunala skolan såg inte alltid de eleverna religionens betydelse för stora grupper i världen på samma sätt.

Eleverna som går på skolan kommer från ett upptagningsområde som sträcker sig över hela Göteborg. Problemet med ett stort upptagningsområde löses med att skolan har en egen skolbuss som hämtar upp eleverna, dock kommer de flesta eleverna från skolans närområde. Alla är välkomna att söka till skolan, dock finns det bara muslimska elever på skolan i dagsläget. Det är i dagsläget flera års kö för att komma in till skolan. Lärare 2 anser att det beroende på det frivilliga valet att söka sig till skolan innebär att det är barn vars föräldrar utövar religionen som söker sig till skolan. Lärare 2 menar att trots att eleverna på skolan

kommer från olika delar av Göteborg är de främst från specifika områden där det bor mycket muslimer. Exempel som ges är Hammarkullen, Hisingen och Angered. Vilket lärare 2 anser beror på integrationen (eller kanske då snarare bristen på integration). Skolan anses ha en ganska homogen elevgrupp, de kommer från familjer som är muslimska och de kommer från liknande sociala bakgrunder. Skolans största grupper är elever från med föräldrar från arabländerna och Somalia. Eftersom många söker sig till skolan från en tidig ålder är föräldrarnas roll vid valet av skola dominant. Eftersom skolans elever i stor utsträckning är väldigt påverkade av sin familj och den religiösa grund som finns där ser sig lärare 2 som (en av) elevernas viktigaste länk till det svenska samhället. Detta kan bli speciellt påtagligt då man ofta talar sitt hemspråk i hemmet och den enda svenskan som eleverna talar är med läraren i skolan. Detta gör att även SO lektioner blir en utbildning i svenska. Skolans undervisning är dock noggrann med att betona hur man håller sig strikt till läroplanen och att få av skolans lärare är muslimer. Föräldrarnas möjligheter att påverka skolan är små men de vet å andra sidan att deras barn får undervisning i islam av skolans imam och detta innebär en trygghet då detta inte hade funnits i den kommunala skolan. Lärare 2 berättar att hon blev överraskad av att skillnaderna från skolan var marginella i jämförelse med den kommunala skolan.

Man håller sig inom skolan till samma kursplan som inom den kommunala skolan och inom religionskunskapen måste man ha en tillräcklig kunskap om de olika världsreligionerna. Detta ses som speciellt viktigt då man som friskola är speciellt hårt granskad av skolverket. Därför är det viktigt och man har varit noggrann med att alla skolans lärare (i så stor utsträckning som möjligt) ska ha en svensk lärarutbildning bakom sig så de vet vad som krävs att skolans elever ska ha för kunskaper. I den vanliga religionsundervisningen är det snare så att islam får en mindre roll då eleverna redan har så breda kunskaper om religionen och att denna även studeras under de extra timmar som eleverna har med skolans imam. Mycket av religionsundervisningen får dock en prägel av att trots lärares försök att ta sin utgångspunkt i den religion man går igenom leder elevernas breda kunskap och intresse av islam till att mycket av undervisningen får en prägel av att man jämför likheter och skillnader med den egna religionen. (Detta är emellertid omöjligt att komma ifrån då det är naturligt att eleverna använder sin egen förförståelse och referensram när man bibringas ny kunskap). Detta kan vara positivt när man då upptäcker att skillnaderna mellan olika religioner inte är så stora som man först kan tro. Läraren har använt sig av sådana frågor där eleverna ska göra jämförelse mellan olika religioner för att man ska förstå att skillnaderna inte är så stora. Eleverna verkar

ha lättare att relatera till "bokens religioner" men blir lite förvånade av t.ex. hinduism där man tror på flera gudar. Skillnaden gör att det blir väldigt spännande att lära sig om de österländska religionerna så även på detta området är eleverna väldigt motiverade till religionsstudier. Elevernas föräldrar och eleverna själva verkar vara fullt förstående för att man inom svenska skolan ska läsa om även andra religioner. Eleverna visade en viss tveksamhet till att läsa om andra religioner men efter en ursprunglig tveksamhet blev de senare intresserade.

Vad det gäller den roll som skolan har som en förmedlare av olika värderingar tycker lärare 2 att skolan har en viktig roll att fylla. Detta märks speciellt då eleverna inte har alla kunskaper om det svenska samhället och inte får dessa "gratis" från hemmet. Ett talande exempel är det larm som går klockan 3 första måndagen varje kvartal. Olika frågor kommer upp spontant och behandlas då ofta direkt och detta är viktigt då detta är ett av det främsta sättet för eleverna att lära sig om det svenska samhället.

Vad det gäller valet av skolans läroböcker är det skolans arbetslag som bestämmer vilken man ska använda. Detta beslutas sedan i förlängningen av rektorn om man har råd att t.ex. byta lärobok eller om man ska fortsätta att använda samma ett tag ytterligare. Imamen på skolan har ingen påverkan i denna fråga, han beslutar om sitt eget ämne. Rektorn är även medveten om hur viktigt det är att skolan är öppen och är även väldigt öppen själv för nya idéer och för olika nya tankar.

Vad det gäller undervisningen om ett laddat ämne som evolutionsteorin nöjer man sig helt enkelt med att presentera de olika teorierna som finns. Man redogör för vad vetenskapen tror och berättar att det här tror man i västvärlden och det här tror man inom islam. Den islamska delen är den som behandlas på de speciella islamska lektionerna med imamen.

Frågan om hur man håller sig till den "västerländska humanismen och den kristna traditionen" blir lite komplicerad med tanke på att skolan är arabisk men man försöker hålla sig öppen och samtidigt är få av skolans lärare som är muslimer. Lärarna lägger upp sin undervisning på samma sätt som inom den kommunala skolan. Samtidigt tycker Lärare 2 att man kanske borde fundera på om inte denna formulering borde förändras.

Intervju med Lärare 3

Katolsk friskola i centrala Göteborg.

Skolan har funnits sen 1873. Skolans huvuddel är, och har alltid varit invandrare. Detta av den enkla anledning att få svenska barn är katoliker. Skolan har vuxit snabbt på senare år och numera går det fler barn med svensk bakgrund på skolan. I dagsläget är ca 75% av eleverna katolska. Det finns även en del Ortodoxa, muslimska och judiska elever. ”Numera går det även en del vanliga svenska elever.” En del föräldrar anser att skolan på ett bättre sätt kan uppfostra barnen i religion. Hon tar även upp hur skolan har en roll av att fostra sina elever. Skolan har en gudstjänst i veckan utformad efter elevernas ålder. Skolan har även en präst som kan ta upp olika etiska samtal. Man har även morgonbön varje dag, detta följs dock inte av alla lärare på skolan.

Vissa elever söker sig till skolan då man anser att det är en bra skola, att skolan har ett högt anseende. Skolan har ett stort spektra av elever som går på skolan och har även ett bra ryckte när det gäller barn med särskilda behov. Många av skolans elever kommer från östra eller nordöstra Göteborg. Men det finns även flera elever från andra kommuner. Av skolans elever kommer emellertid endast ett fåtal från närområdet.

Föräldrarna har stor påverkan vad det gäller de yngre eleverna, men det finns även en viss påverkan från ”kompisar” som börjar på skolan. Detta spelar större roll bland de äldre eleverna. I de äldre åldrarna har eleverna ett betydande inflytande över valet av sin skola. Enda kravet för elever som ska gå på skolan är att de kan stå för skolans kristna värderingar. Detta gäller även för skolans muslimska elever, väljer man en skola ”...köper man hela paketet, man sätter ju inte sina barn i en engelsk skola och säger att de inte ska läsa engelska”.

Skolans religionsundervisning följer de svenska läroplanen. Utöver detta betonar man den katolska ”sociallära”, frågor som rättvisa och frid. Vid vissa tillfällen bjuds en katolsk präst in för att diskutera enskilda frågor t.ex. samlevnadsfrågor som då lägger fram kyrkans syn. Man gör även så att man bjuder in andra organisationer som RFSL eller Alternativ till abort Göteborg. Skolan försöker erbjuda eleverna en allsidig bild. Många av de ortodoxa barnen har en fundamentalistisk bakgrund och skolan presentera en mer nyanserad bild.

I undervisningen i religion försöker man att tillämpa ett kritiskt förhållningssätt och följa läroplanen, det påpekas också att alla av skolans lärare inte är katoliker. Eleverna gör olika studiebesök både till kloster men även hos andra trossamfund där företrädaren för den religionen får lägga fram sin syn. Man försöker föra in religionen på ett naturligt och integrerat sätt i skolans undervisning. Det finns inga problem att undervisa om andra religioner snarare än nyfikenhet att lära sig om andra trosriktningar än den egna. Inga av föräldrarna protesterar mot detta.

Skolan har inga speciella läroböcker för de högre åldrarna men detta finns för de yngre eleverna som har böcker med tämligen stort katolskt inslag. Dessa böcker tar upp mycket om de kristna värderingarna. De material som finns för de högre årskurserna tas fram av skolans lärare. Skolan har inte så mycket läroböcker utan arbetar mycket med annat material som artiklar och dylikt.

Skolan arbetar för att alla ska ha samma värderingar och försöker få sina elever att acceptera människovärdet. Vissa elever, med annan religion än den katolska, kan ha problem med inställningen till hämnd och till synen på kvinnor(könsroller). Vissa föräldrar kan även ha vissa problem med att acceptera att deras barn gör fel vilket kan leda till konflikter och problem. Många elever med ursprung från mellan- östern söker sig till skolan då de kan ha utsatts för mobbing på sina "vanliga" skolor. En annan anledning kan vara att föräldrarna är rädda att de ska bli fanatiska om de stannar i de stadsdelar där de bor.

Att lära ut vad det gäller utvecklingsläran finns det inga komplikationer. "vetenskapen är hur och religionen är varför". Man presenterar de olika synsätten. Skolan har valt att inte ta in vissa lärare, bla. inom NO då de ansetts vara fundamentalistiska.

Vad det gäller integration, hade man tyckt att det varit bra om skolan haft fler svenska elever. Skolan har frågat skolverket om man kan få möjlighet att särbehandla ansökningar från "svenska" barn, men detta är inte tillåtet så det har inte gått. Skolan använder sig av syskonförtur och tar hänsyn till barn med särskilda behov. Lärare 3 anser att friskolor orsakar problem med segregation, snarare tvärtom. Detta speciellt då stadsdelarna ofta är kraftigt segregerade. Detta är kanske ett problem hos vissa "vanliga friskolor" men inte hos de religiösa.

Intervju med Lärare 4

Kristen friskola i Göteborgs ytterområde

Skolan är en religiös friskola på kristen grund. En 1 till 6 skola, skolan har många olika nationaliteter och de ser sig själva som en mångkulturell skola. Skolan har morgonsamlingar varje morgon där de ber tillsammans. Den kristna influensen begränsas till morgonsamlingarna och de försöker att hålla ett neutralt perspektiv under lektionerna. Skolan har gjort så att de lägger all undervisning i kristendomen till samlingarna och har därför ingen annan extra tid till kristendomsundervisning. En annan sak som utmärker skolan är att alla lärarna på skolan är kristna. Lärare 4 anser att detta innebär att alla på lärare på skolan har gemensamma värderingar och ett liknande förhållningssätt.

Elevgruppen på skolan kommer från en blandad bakgrund där ungefär hälften kommer från kristna familjer, eller kommer från länder med en starkt kristen kultur. Det finns även några muslimer som går på skolan. De flesta elever som går på skolan kommer från det område där skolan tidigare låg, dock har skolan börjat att etablera sig i sitt nya område och fler och fler elever kommer nu från detta nya område. Skolan har även ett brett spektra på social klasstillhörighet bland eleverna. Av de elever som söker sig till skolan så är det framför allt föräldrarna som väljer skola åt sina barn då det framför allt är yngre elever som går på skolan. Det har dock funnits de lite äldre elever som valt att byta till en vanlig kommunal skola men senare bytt tillbaka då de upplevt att klimatet på den kommunala skolan varit alltför tufft.

Skolan är en relativt ny skola och har därför inte ännu utarbetat någon ordentlig kursplan för undervisning i SO ämnet där religions kunskap ingår. Lärare 4 anser att det finns stora problem med att undervisa i andra religioner än sin egen då man själv har en stark förankring i denna religion. ”Det är ett dilemma, dels vet eleverna så väl vad jag står för och vad jag tror på, sen är det svårt att vara objektiv i undervisningen. Här får man verkligen tänka till och jag vet inte om jag lyckas alltid men jag försöker att visa på att det finns flera olika sätt att se på saker.” Eleverna är nyfikna och intresserade av andra religioner då de lever nära många med andra trosuppfattningar. Lärare 4 ser helt klart ett problem i att undervisa eleverna i andra religioner då det är svårt att alltid ha ett objektiva förhållningssätt. Lärarna är dock medvetna om problemet och jobbar med att skapa en bra undervisningsform för detta.

Skolan har inte några speciella böcker för religionsundervisning, detta har att göra med att skolan har en liten budget och är relativt nystartad.

När det gäller de värdebegrepp som skolan förmedlar så är det framförallt de kristna värderingarna som dominerar verksamheten. Skolan försöker även att förmedla den västerländska humanismen i sin undervisning. När skolan arbetar med frågor som kan vara problematiska ur en religiös synvinkel så presenteras dessa ofta mer som olika alternativa teorier. Detta kan vara problematiskt för vissa elever att ta till sig, vissa problem kan även förekomma när de ifrågasätter lärarens tro. Detta är något som lätt kan bli en konflikt hos eleverna när de utgår från sin egen tro. Lärare 4 tycker att man som människa skall våga visa vad man står för men att detta lätt kan bli problematiskt när det kolliderar med lärarrollen. Detta är något som man får jobba extra med när man är på en skola med en speciell inriktning. Detta menar lärare 4 att man även kan se från en annan synvinkel då man i en kommunal skola kanske bara belyser den vetenskapliga aspekten.

Skolans stora variation på elevernas bakgrund gör att man lätt kan se integration i den samvaro som finns på skolan. Skolan ser sig själv som väldigt mångkulturell.

Intervju med Lärare 5

Följande intervju är gjord genom mail- kontakt då lärare 5 inte hade möjlighet att ta emot oss på grund av tidsbrist.

Kristen friskola i Göteborgs ytterområde.

Skolan är en religiös friskola på kristen grund. Det främst skiljer skolan från den allmänna kommunala skolan är att de börjar varje dag med tio minuters andakt innan den första lektionen. Man ber även bordsbön innan man äter. Det som främst skiljer skolan från en vanlig allmän skola är att man har speciella lektioner för kristendomskunskap. Dessa lektioner ligger utöver den vanliga undervisningen.

På skolan går det en blandning av elever med olika bakgrund, dock finns det många som har invandrarbakgrund. ”Ungefär hälften av skolans elever kommer från nominellt kristna hem.”

Lärare menar att den på verkan som föräldrarna har vid barnen val av skola varierar mycket från elev till elev. Läraren anser dock att, grundat på det som han framkommer vid utvecklingssamtal, man tar stort hänsyn till elevernas åsikter och önskemål om val av skola.

Läraren hänvisar vad det är som gäller för skolan övergripande mål till att ”den elev som gått på ”skola 5” ska ha mött så mycket kärlek och fått tillräckliga kunskaper om Guds frälsningsplan genom Jesus Kristus att han/hon har en tillräcklig grund för att ta ställning till tro på.”

Lärare 5 menar att man kan ha ett neutralt förhållningssätt till kristendomen även om man är på en kristen skola och upplever att de har just det. Han menare dock att en icke kristen person som skulle granska hans undervisning möjligen inte skulle hålla med men att skolans lärare alltid försöker ha ett så neutralt förhållningssätt som möjligt. Lärare 5 vänder sig samtidigt lite mot att detta skulle kunna vara en möjlighet och ställer frågan om inte ”all undervisning är präglad av något perspektiv”.

Lärare 5 anser att han och hans kolleger inte har några problem att undervisa om andra religioner på ett korrekt sätt.

Läroböckerna i religion på skolan är från Gleerups förlag och då läraren inte var anställd på skolan när dessa valdes är han inte medveten om på vilka grunder urvalet sker. Detta kunde inte heller besvaras då de som valt böckerna inte längre är anställda på skolan.

Vad det gäller de värdebegrepp som skolan ska förmedla anser lärare 5 att detta sammanfattas bäst i Matt 7:12, ”Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem. Det är vad lagen och profeterna säger.”

Rörande den problematik som kan föreligga gällande att undervisa inom sådant som kan strida mot det som religionen säger menar läraren att man även presenterar andra sätt att se på liknande ämnen. Detta sker genom att man redogör för de olika synsätten som olika teorier som individen får ta ställning till efter eget val.

Läraren anser att frågan om integration är komplex då det finns många olika sätt att se på vad som är integration/ segregation. Man kan se på detta fenomen på å många olika sätt (socialstatus, trosstillhörighet, etnicitet osv.) att det är svårt att besvara frågan. På skola 5 går det mest elever med invandrarbakgrund och en stor del av eleverna kommer från nominellt kristna hem.